

Współpraca SCWEW z partnerami zewnętrznymi,

w tym ekspertami, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi,
placówkami doskonalenia nauczycieli, bibliotekami
pedagogicznymi, uczelniami oraz przedstawicielami innych
resortów prowadzących działania na rzecz dziecka i rodziny

GRZEGORZ RUTKOWSKI

Współpraca SCWEW z partnerami zewnętrznymi,

w tym ekspertami, poradniami
psychologiczno-pedagogicznymi,
placówkami doskonalenia
nauczycieli, bibliotekami
pedagogicznymi, uczelniami oraz
przedstawicielami innych resortów
prowadzących działania na rzecz
dziecka i rodziny

GRZEGORZ RUTKOWSKI

Redakcja językowa i korekta

Editio

Redakcja techniczna i skład

Editio

Projekt okładki, layout

Editio

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2023

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji

Creative Commons Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC BY-NC)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/>

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl

Materiał opracowany w ramach projektu pozakonkursowego
pt.: „Opracowanie modelu funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą”,
współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanego w ramach Priorytetu II,
Działanie 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty POWER.

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Współpraca jako klucz do sukcesu edukacji włączającej	8
Tematyka obszaru z uwzględnieniem treści w „Modelu SCWEW”	10
Lider, koordynatorzy, inni pracownicy SCWEW w kontekście budowania środowiska na rzecz edukacji włączającej	11
Perspektywa współpracy w modelu SCWEW	15
Wnioski z pilotażu w kontekście współpracy z partnerami zewnętrznymi w obszarze realizacji wsparcia i działań upowszechniających inkluzję społeczną	21
Rozwiązania w zakresie współpracy z partnerami zewnętrznymi	47
Konkluzja wynikająca z analizy materiałów źródłowych	59
Bibliografia	65

Wstęp

Celem niniejszej publikacji jest przybliżenie czytelnikowi innowacyjnego projektu dotyczącego Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW) i ich współpracę z partnerami zewnętrznymi. W modelu została zaproponowana definicja SCWEW jako „zespołu specjalistycznego, realizującego różne rodzaje wsparcia, kierowanego do przedszkoli i szkół ogólnodostępnych”¹.

Analizując niniejszą publikację, należy pamiętać, że model funkcjonowania SCWEW ciągle ewoluuje po to, aby zapewnić każdemu dziecku najlepsze wsparcie w jego edukacyjnej podróży.

Współpraca wydaje się być kluczowym elementem w modelu SCWEW. Publikacja ta ma na celu przekazać więcej informacji, wskazówek na temat współpracy i efektów wypracowanych w ramach pilotażowego wdrożenia modelu SCWEW.

W szczególności skupimy się tutaj na kilku istotnych aspektach współpracy, a mianowicie:

1. różnorodności otoczenia,
2. indywidualizacji wsparcia,
3. planowania i koordynacji działań,
4. współpracy zespołowej w ramach zespołów wsparcia,
5. komunikacji i informacji.

Pokażemy też różne perspektywy współpracy partnerskiej między SCWEW a:

1. ekspertami takimi jak:
 - a. psychologów,
 - b. pedagogów specjalni,
 - c. terapeutów zajęciowych,
 - d. logopedów.
5. Poradniami Psychologiczno-Pedagogicznymi (PPP),
6. Placówkami Doskonalenia Nauczycieli (PDN),
7. bibliotekami i uczelniami,
8. innymi sektorami, jak jednostki samorządu terytorialnego (JST) i organizacjami pozarządowymi (NGO).

Współpraca w modelu SCWEW to nowatorskie podejście, które opiera się na zrozumieniu, indywidualizacji i zaangażowaniu wszystkich uczestników procesu edukacyjnego. Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o tym, jak zapewnić kompleksowe wsparcie edukacyjne dla uczniów o różnorodnych potrzebach, to zapraszamy do dalszej lektury niniejszej publikacji.

1 ORE (2021) Model funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW).

Współpraca jako klucz do sukcesu edukacji włączającej

W Słowniku Języka Polskiego PWN² znajdziemy ujęcie współpracy jako „działalność prowadzoną wspólnie przez jakieś osoby, instytucje lub państwa”. Alternatywnie, pojęcie to odnosi się do „wspólnego funkcjonowania wraz z innymi elementami w ramach całości organizmu lub maszyny”, a Wielki Słownik Języka Polskiego (WSJP) określa współpracę jako „pracę wykonywaną wspólnie z jakąś osobą”.

Edukacja włączająca natomiast, na poziomie międzynarodowym zdefiniowana została 13 grudnia 2006 roku na Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych³ jako „proces, w którym wszystkie dzieci i młodzież mają możliwość uczenia się razem, niezależnie od ich indywidualnych potrzeb”. W Polskiej Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju⁴ jest również mowa o „poprawie dostępności edukacji (edukacja włączająca)” jako systemie edukacji, który zapewnia wszystkim uczniom, bez względu na ich indywidualne potrzeby i możliwości, dostęp do edukacji na najwyższym poziomie.

Jak wynika z powyższego, współpraca jest działaniem wspólnym, w którym ludzie lub podmioty łączą swoje wysiłki w celu osiągnięcia wspólnego celu. Ważne, by pamiętać, że jest to proces, w którym łącząc swoje zasoby i umiejętności, możemy wspólnie osiągnąć coś, czego nie moglibyśmy osiągnąć samodzielnie.

Czym jest współpraca w edukacji włączającej w kontekście pracy z uczniem o różnicowanych potrzebach?

Analizując model współpracy SCWEW, edukacja włączająca jest procesem, w którym różne podmioty systemu edukacji łączą swoje wysiłki w celu zapewnienia uczniowi o różnicowanych potrzebach dostępu do edukacji na najwyższym poziomie. Współpraca ta ma na celu zaspokojenie indywidualnych jego potrzeb poprzez dostosowanie procesu edukacyjnego do jego możliwości i ograniczeń.

W kontekście pracy z uczniem o różnicowanych potrzebach, w skali mikrosystemu, współpraca może obejmować działania:

- Nauczyciela – ucznia: nauczyciel jest najważniejszym partnerem w procesie edukacji włączającej. To on jest odpowiedzialny za tworzenie warunków do uczenia się każdego ucznia, w tym ucznia o różnicowanych potrzebach.
- Rodziców: rodzice są kluczowymi partnerami w procesie edukacji ich dzieci. Mogą oni udzielać nauczycielowi informacji na temat jego potrzeb i możliwości, a także wspierać proces uczenia się w domu.

² <https://sjp.pwn.pl/szukaj/wsp%C3%B3%C5%82praca.html> [online, dostęp: 17.09.2023].

³ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/konwencja-onz-o-prawach-osob-niepelnosprawnych> [online, dostęp: 17.09.2023].

⁴ <https://www.gov.pl/documents/33377/436740/SOR.pdf>, s. 165 [online, dostęp: 17.09.2023].

- Specjalistów: w niektórych przypadkach, w celu zapewnienia uczniowi o zróżnicowanych potrzebach dostępu do edukacji na najwyższym poziomie, konieczna może być współpraca z różnymi specjalistami, takimi jak: psycholog, pedagog, terapeuta, logopeda itp.
- Innych nauczycieli: współpraca z innymi nauczycielami może być pomocna w wymianie doświadczeń i wiedzy, a także w tworzeniu wspólnych rozwiązań dla potrzeb uczniów.

Patrząc z szerszej perspektywy (egzosystemu i makrosystemu)⁵, współpraca w edukacji włączającej powinna stworzyć sieci współpracy międzysektorowej pomiędzy SCWEW a partnerami:

- organami prowadzącymi szkoły;
- placówkami systemu doskonalenia nauczycieli: poradniami psychologiczno-pedagogicznymi (PPP), placówkami doskonalenia nauczycieli (PDN), bibliotekami pedagogicznymi (BP);
- ośrodkami środowiskowej opieki psychologicznej i psychoterapeutycznej dla dzieci i młodzieży (I poziom referencyjny);
- uczelniami;
- kuratoriami oświaty (KO);
- pracodawcami;
- organizacjami pozarządowymi (NGO);
- szkołami integracyjnymi, ośrodkami rewalidacyjno-wychowawczymi, specjalnymi ośrodkami wychowawczymi, placówkami wychowania pozaszkolnego i innymi;
- podmiotami realizującymi działania w projektach;
- Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON);
- instytucjami działającymi na rzecz dziecka i rodziny;
- bibliotekami;
- wypożyczalniami sprzętu specjalistycznego i pomocy dydaktycznych;
- wiodącymi ośrodkami koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczymi (WOKRO);
- jednostkami ochrony zdrowia.

Należy pamiętać, że współpraca w edukacji włączającej jest procesem ciągłym, który wymaga zaangażowania nie tylko osób, ale wszystkich podmiotów systemu.

⁵ Według koncepcji ekosystemów U. Bronfenbrennera, Jachimczak B., (2012), *Inkluzivna edukacija z perspektivy teorii ekosystemom*, [w:] Lechta V. (red.), *Výchovný aspekt inkluzívnej edukácie a jeho dimenzie*, Bratysława: IRIS.

Tematyka obszaru z uwzględnieniem treści w „Modelu SCWEW”

Model SCWEW zakłada, że przedszkola i szkoły ogólnodostępne powinny być organizacjami uczącymi się, które oddziałują na środowisko lokalne w obszarze realizacji wsparcia i działań upowszechniających inkluzję społeczną. Aby inkluzja była skuteczna, potrzebna jest współpraca wielu stron.

Dostrzega się we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej i praktyce wychowawczej konieczność współpracy szkoły i rodziny w procesie nauczania i wychowania. Demokratyczna szkoła uznaje prawo rodziców do współdecydowania o procesie edukacji i wychowania swoich dzieci. (...) Istniejące regulacje normatywne, a wśród nich obowiązek powoływania rad rodziców w szkołach, zapewne przyczyniają się do uściślenia i rozszerzenia współpracy środowiska szkolnego z rodzicami uczniów. Jednakże nadal w polskiej szkole można zauważyć szereg problemów dotyczących współpracy nauczycieli i rodziców⁶.

W pilotażowym modelu SCWEW współpracę rozumiemy na dwa sposoby, jako:

- współpracę z przedszkolami i szkołami ogólnodostępnymi – polegającą głównie na oferowaniu tym placówkom wsparcia opisanego w modelu. Wsparcie może obejmować m.in.: doskonalenie zawodowe nauczycieli, dostęp do specjalistycznych usług i materiałów czy wspieranie rodziców i uczniów;
- współpracę z partnerami zewnętrznymi – polegającą na budowaniu środowiska wspierającego edukację włączającą. Partnerami zewnętrznymi mogą być m.in.: jednostki samorządu terytorialnego (JST), organizacje pozarządowe (NGO), instytucje kultury czy podmioty gospodarcze.

Zgodnie z modelem SCWEW:

- inicjuje zmiany zarówno w placówkach specjalnych, jak i ogólnodostępnych gotowych do współpracy i otrzymania wsparcia w sposób szanujący interesy i potrzeby wszystkich;
- wspiera przedszkola i szkoły ogólnodostępne w zakresie edukacji włączającej;
- działa na wniosek zainteresowanych placówek i w porozumieniu nimi;
- buduje zasady społeczeństwa włączającego.

Aby realizować założenia teoretyczno-praktyczne modelu funkcjonowania SCWEW niezbędne są odpowiednie zasoby ludzkie, czyli...

⁶ M. Dubis, *Współpraca: nauczyciel-uczeń-rodzic. Wymiary relacji wychowawczej i edukacyjnej*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, s. 151, (online, dostęp: 18.09.2023).

Lider, koordynatorzy, inni pracownicy SCWEW w kontekście budowania środowiska na rzecz edukacji włączającej

Umiejętności przywódcze stanowią dziś klucz do osiągnięcia sukcesu, niezależnie od obranej ścieżki działania. Lider to osoba, która ma wpływ na innych i potrafi ich motywować do działania w celu osiągnięcia wspólnego celu⁷. Lider może być osobą wyznaczoną do pełnienia tej funkcji, ale może też zostać nim wybrany przez grupę.

Powyższa definicja podkreśla dwa kluczowe aspekty przywództwa:

- Wpływ – lider ma wpływ na innych, co oznacza, że są oni skłonni podążać za nim i wykonywać jego polecenia.
- Motywacja – lider potrafi motywować innych do działania, co znaczy, że są oni zaangażowani w osiągnięcie wspólnego celu.

Nawiązując do powyższej definicji, rolą lidera jest zapewnienie odpowiednich warunków do realizacji wsparcia przedszkoli i szkół poprzez odpowiedni dobór ekspertów, specjalistów, nauczycieli oraz budowanie klimatu służącego współpracy i dzieleniu się wiedzą wewnątrz i na zewnątrz SCWEW.

Do zadań lidera SCWEW w kontekście współpracy należy⁸ m.in.:

- koordynowanie pracy SCWEW;
- inicjowanie i koordynowanie współpracy ze szkołami i przedszkolami ogólnodostępnymi;
- realizacja zadań wynikających ze współpracy z Centrum Koordynującym;
- współpraca z liderami innych SCWEW w zakresie zadań realizowanych w projekcie;
- współpraca z organem prowadzącym w zakresie zatrudniania/organizacji pracy osób realizujących zadania SCWEW;
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami działającymi na rzecz dziecka i rodziny;
- współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego, instytucjami i organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób ze zróźnicowanymi potrzebami oraz ich rodzin;
- współpraca z PFRON.

Lider to osoba, która jest w stanie poprowadzić grupę lub organizację do sukcesu. Liderzy muszą posiadać też odpowiednie cechy i umiejętności, aby skutecznie wykonywać swoje obowiązki.

⁷ B. Manville, R. Ashkenas, *Podręcznik lidera*, Harvard Business Review, Rebis, 2019.

⁸ ORE, *Model funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW)*, 2021, s. 108.

Rola koordynatora SCWEW

Koordynator to osoba, która organizuje i nadzoruje pracę zespołu. Jest odpowiedzialny za zapewnienie, że zespół osiągnie swoje cele, a jego działania są spójne i efektywne. Koordynator SCWEW współpracuje przede wszystkim z członkami zespołu i partnerami sieci współpracy. W jego kompetencji jest również stymulowanie aktywności i dzielenie się wiedzą przez członków zespołu i partnerów zewnętrznych dla realizacji wspólnego celu. Stwarza przestrzeń dla wymiany doświadczeń i wspólnego wypracowywania rozwiązań. Prowadząc koordynację działań, monitoruje postępy i przypomina członkom zespołu oraz partnerom o wzajemnych zobowiązaniach wynikających ze współpracy i upływających terminach w harmonogramie działań.

Koordynator SCWEW powinien oceniać możliwości wykonania zadania przez zespół przed jego rozpoczęciem. Dzięki temu będzie mógł prawidłowo zaplanować pracę i uniknąć niepowodzeń.

Pracownicy SCWEW i ich rola

Model SCWEW zakłada, że przedszkola specjalne, szkoły specjalne i placówki specjalne [specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze (SOSW), młodzieżowe ośrodki wychowawcze (MOW) i młodzieżowe ośrodki socjoterapii (MOS)] będą wspierać przedszkola i szkoły ogólnodostępne w zakresie pracy z dziećmi i uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi. Wsparcie to będzie polegało na przekazywaniu wiedzy i doświadczenia w zakresie specjalistycznych metod nauczania i strategii edukacyjnych.

W ramach pilotażu projektu oprócz stanowiska lidera i koordynatora utworzono funkcje:

- ekspertów do spraw:
 - » edukacji włączającej,
 - » technologii wspomagających,
 - » informacji i ewaluacji.
- specjalistów;
- nauczycieli z kwalifikacjami w zakresie pedagogiki specjalnej i/lub resocjalizacji i/lub socjoterapii.

Zgodnie z założeniami modelu, wsparcie to pozwoli nauczycielom i specjalistom w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych na organizowanie swojej pracy w sposób uwzględniający potrzeby każdego dziecka i ucznia. Wskazane powyżej placówki specjalne to środowisko specjalistów posiadających wiedzę, umiejętności i doświadczenie w pracy z uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi.

Każda z tych funkcji została szczegółowo opisana w modelu SCWEW, jednak na potrzeby zrozumienia współpracy w modelu warto (na poziomie ogólnym) przypomnieć kluczowe zadania i obszary odpowiedzialności poszczególnych funkcji ekspertów, i tak:

Ekspert ds. edukacji włączającej to osoba, która posiada wiedzę i umiejętności w zakresie edukacji specjalnej, organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz edukacji włączającej.

Do głównych jego zadań w kontekście współpracy⁹ należą:

- współpraca z przedszkolami i szkołami ogólnodostępnymi w zakresie rozpoznawania potrzeb i możliwości dzieci/uczniów;
- organizowanie sieci współpracy i samokształcenia, wymiana doświadczeń i dzielenie się wiedzą z nauczycielami, specjalistami, ekspertami przedszkoli specjalnych/ szkół
- specjalnych/placówek specjalnych i przedszkoli i szkół ogólnodostępnych;
- współpraca w zakresie zadań realizowanych w projekcie z kadrą SCWEW oraz koordynatorami ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW z przedszkoli i szkół ogólnodostępnych;
- współpraca z Centrum Koordynującym (CK) w zakresie zadań realizowanych w projekcie;
- współpraca z partnerami SCWEW, w szczególności z innymi przedszkolami/ szkołami/placówkami specjalnymi, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, kuratorium oświaty, placówkami doskonalenia nauczycieli, uczelniami, bibliotekami pedagogicznymi;
- współpraca z podmiotami działającymi na rzecz dziecka i rodziny.

W skrócie, ekspert ds. edukacji włączającej wspiera rozwój edukacji włączającej w środowisku lokalnym, poprzez budowanie pozytywnego klimatu, popularyzację idei edukacji włączającej, wsparcie nauczycieli oraz współpracę z partnerami.

Ekspert ds. technologii wspomagających to osoba, która posiada wiedzę i umiejętności w zakresie potrzeb i możliwości uczniów z niepełnosprawnościami oraz w zakresie dostępnych technologii wspomagających.

Jego główne zadania w kontekście współpracy¹⁰ to:

- współpraca z nauczycielami i specjalistami z przedszkoli i szkół ogólnodostępnych w zakresie rozpoznawania potrzeb i możliwości dzieci/uczniów korzystających ze spersonalizowanego sprzętu, urządzeń lub pomocy dydaktycznych;
- współpraca z Centrum Koordynującym (CK), ekspertami ds. technologii wspomagających z innych SCWEW i podmiotami działającymi na rzecz dziecka i rodziny w celu wymiany informacji o sprzęcie, możliwościach jego pozyskania i eksploatacji.

9 ORE (2021), *Model funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW)*, s. 109.

10 Ibidem, s. 112.

Krótko mówiąc, ekspert ds. technologii wspomagających to osoba, która wspiera nauczycieli i uczniów w zakresie wykorzystania technologii wspomagających w procesie nauczania-uczenia się.

Ekspert ds. informacji i ewaluacji to osoba, która posiada kompetencje w zakresie komunikowania się, przekazywania informacji, analizowania procesów i wyciągania wniosków. W kontekście współpracy, jej głównym zadaniem jest współpraca ze środowiskiem edukacyjnym podczas realizacji wspólnych przedsięwzięć.

Specjalista SCWEW

Specjalista SCWEW to osoba, która posiada kwalifikacje w zakresie kształcenia specjalnego, edukacji włączającej, organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

W kontekście współpracy, specjalista SCWEW to osoba, która wspiera proces edukacji włączającej, poprzez udzielanie wsparcia nauczycielom i rodzicom w pracy z dziećmi i uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, czyli współpracuje ze środowiskiem edukacyjnym podczas realizacji wspólnych przedsięwzięć.

Reasumując.

Wszystkie osoby tworzące zespół SCWEW są odpowiedzialne za budowanie i utrzymywanie dobrych relacji z otoczeniem szkoły. O sukcesie i wartości organizacji/zespołu decydują wartościowi, zaangażowani i współpracujący ze sobą ludzie. Zarówno sukces SCWEW jak i całej edukacji włączającej zależy przede wszystkim od postaw ludzi, nie tylko odpowiedzialnych za edukację (kadr kierowniczych, nauczycieli i specjalistów), ale zwykłych pracowników realizujących po prostu zadania związane z edukacją.

Perspektywa współpracy w modelu SCWEW

Celem współpracy w modelu SCWEW jest bardziej inkluzywne środowisko edukacyjne i zapewnienie kompleksowego wsparcia edukacyjnego dla uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.

W Polsce istnieją różne placówki edukacyjne dla dzieci i uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Każda z tych placówek specjalizuje się w kształceniu uczniów z określonym rodzajem niepełnosprawności (również sprzężonych) lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Również w szkołach ogólnodostępnych coraz więcej uczniów potrzebuje wsparcia w nauce i rozwoju. W związku z tym, pojawia się wiele problemów, które mogłyby przestać istnieć dzięki współpracy ze SCWEW.

Często bywa tak, że wiele przedszkoli i szkół ogólnodostępnych ma ograniczony dostęp do wyspecjalizowanych kadr, dostosowanych podręczników i sprzętu specjalistycznego. W modelu przewidziano utworzenie w ramach SCWEW wypożyczalni sprzętu specjalistycznego i pomocy dydaktycznych dla dzieci i uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami. Sprzęt ten ma pomóc uczniom w pełnym uczestniczeniu w procesie edukacyjnym, niwelowaniu barier w komunikowaniu się i nabywaniu podstawowych umiejętności.

Stworzenie takiej wypożyczalni stawia nowe wyzwania przed organami prowadzącymi szkoły, w szczególności jednostkami samorządu terytorialnego (JST). Taka wypożyczalnia, to nie tylko odpowiedni sprzęt specjalistyczny, ale także odpowiednie zasoby rzeczowe, kadrowe i finansowe. Nie wystarczy już tylko koncentrować się na organizacji kształcenia specjalnego dla uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. Konieczne jest także zapewnienie wysokiej jakości kształcenia oraz wsparcia dla wszystkich uczniów, w tym tych, którzy nie posiadają orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego.

Lokalne (gminne, powiatowe, wojewódzkie) systemy oświaty tworzą publiczne i niepubliczne jednostki oświatowe. To właśnie one powinny być najbardziej zainteresowane możliwością wykorzystania posiadanych zasobów do realizacji nowych zadań wynikających z założeń edukacji włączającej. To na nich, zgodnie z prawem oświatowym¹¹, spoczywa odpowiedzialność, między innymi za metody pracy, warunki nauki i kształcenie specjalne.

Zgodnie z założeniami modelu współpracy SCWEW będzie współpracować z różnymi instytucjami i organizacjami, aby wspierać dzieci i uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi. Do rozpoznawania i zaspokajania potrzeb każdego dziecka/ucznia SCWEW wraz z innymi interesariuszami będzie wykorzystywać ocenę funkcjonalną (diagnozę funkcjonalną), czyli zbierać informacje o dziecku/ucniu i jego funkcjonowaniu w różnych środowiskach i obszarach. Takie rozpoznanie jest niezbędne do określenia obszarów, w których dziecko/uczeń potrzebuje wsparcia i w jakim zakresie.

¹¹ USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2023 r., poz. 900, 1672 i 1718).

Ważne jest, aby ocena funkcjonalna była przeprowadzana w sposób kompleksowy i uwzględniała różne źródła informacji.

SCWEW jako organizator i realizator systemu wsparcia na każdym etapie może mieć wpływ na planowanie i realizowanie praktycznych działań wspierających. W ramach współpracy z partnerami SCWEW **na etapie rozpoznawania zasobów i potrzeb:**

- współuczestniczy w konsultacjach z poradnią psychologiczno-pedagogiczną odbywających się w przedszkolu/szkole;
- współuczestniczy (w razie potrzeby) w przedszkolu/szkole we wsparciu w przygotowaniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU), konstruowaniu IPET oraz podejmowaniu decyzji co do dalszych działań wobec dziecka/ucznia i rodziny;
- wspólnie z przedszkolem/szkolą i poradnią psychologiczno-pedagogiczną określa potrzeby i planuje działania służące ich zaspokojeniu;
- wspiera przedszkole/szkolę w rozpoznawaniu konieczności zastosowania wsparcia sprzętowego, oprzyrządowania, technologii, metod dostępnych na rynku itp.;
- pomaga w rozpoznaniu konieczności dostosowania otoczenia, środowiska zewnętrznego.

Na tym etapie SCWEW współpracuje z **poradnią psychologiczno-pedagogiczną**¹²(PPP) w zakresie:

- udziału w diagnozie indywidualnej dziecka/ucznia – etap prediagnostyczny, diagnostyczny i postdiagnostyczny;
- rozpoznawania potrzeb i możliwości dziecka/ucznia w zakresie działań edukacyjnych i wychowawczych;
- konsultacji i wsparcia merytorycznego specjalistów PPP;
- udostępnienia dobrze wyposażonych gabinetów i sal do terapii;
- prowadzenia grup wsparcia oraz sieci współpracy i samokształcenia;
- planowania i realizacji celów terapeutycznych;
- realizacji, monitorowania i oceny efektywności zastosowanych instrumentów wsparcia edukacyjno-specjalistycznego, np. indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych lub zindywidualizowanej ścieżki kształcenia.

PPP posiada wyspecjalizowaną, doświadczoną kadrę (psychologów, pedagogów, logopedów itd.) do wieloaspektowej pracy z dziećmi i rodziną. Wykorzystuje narzędzia umożliwiające prowadzenie pogłębionej diagnozy oraz zajęć specjalistycznych.

Natomiast **na etapie planowania i realizowania działań SCWEW:**

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz.U., poz. 199 z późn. zm.).

- wspólnie z przedszkolem/szkolą i poradnią psychologiczno-pedagogiczną proponuje realizatorów planowanych działań (we współpracy z partnerami);
- planuje wraz z placówką doskonalenia nauczycieli, potrzebne i wskazane szkolenia, sieci współpracy i samokształcenia oraz formy doskonalenia nauczycieli, kadry pedagogicznej i niepedagogicznej, kadry kierowniczej;
- planuje i proponuje formy wsparcia realizowane we współpracy z biblioteką pedagogiczną (w tym w zakresie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych, tworzenia zestawień bibliograficznych, możliwości korzystania z zasobów biblioteki itd.);
- wspiera przedszkole/szkolę w kontaktach z rodzicami oraz pomaga w wyborze odpowiednich placówek, instytucji wspierających.

Ten etap współpracy jest niezmiernie ważny, gdyż tutaj mogą się pojawić inne podmioty wspierające SCWEW, takie jak:

Placówka doskonalenia nauczycieli ¹³(PDN), wspomaga szkoły i placówki w obszarach kształcenia ogólnego i zawodowego, organizacji pracy szkoły, zarządzaniu oświatą. Dzięki posiadaniu pracowników wykwalifikowanych w zakresie wspierania szkół, prowadzenia szkoleń (nauczyciele konsultanci, specjaliści, doradcy metodyczni), bazy lokalowej i technicznej (zasoby biblioteczne, wyposażone pracownie) może współpracować ze SCWEW w zakresie:

- współpracy kadr: nauczycieli konsultantów, specjalistów i doradców metodycznych z doświadczeniem w szkoleniu i prowadzeniu wsparcia przez SCWEW;
- udostępnienia bazy lokalowej i technicznej oraz zasobu bibliotecznego;
- prowadzenia sieci współpracy i samokształcenia;
- rozpoznawania potrzeb szkoleniowych nauczycieli i rodziców;
- opracowywania i udostępniania materiałów metodycznych;
- konsultacji metodycznych.

Biblioteka pedagogiczna ¹⁴(BP), będąc partnerem, wspomaga szkoły i placówki w realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, w tym w wykorzystywaniu technologii informacyjno-komunikacyjnej (TIK), a także w zakresie pracy bibliotek szkolnych, i promocji czytelnictwa. Biblioteka pedagogiczna ma ku temu odpowiednie zasoby rzeczowe i kadrowe, dlatego współpraca z bibliotekami pedagogicznymi (BP) może obejmować:

- wyszukiwanie i udostępnianie publikacji oraz materiałów dydaktycznych;
- przygotowywanie wykazów literatury i materiałów edukacyjnych, np. opracowań bibliograficznych;

¹³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2019 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz.U., poz. 1045).

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych (Dz.U., poz. 369).

- prowadzenie zajęć przez wykwalifikowaną kadrę nauczycieli bibliotekarzy;
- przygotowywanie nauczycieli do wykorzystywania nowoczesnych technologii w procesie nauczania-uczenia się.

Szkoła ćwiczeń¹⁵ stanowiąca uzupełnienie systemu doskonalenia nauczycieli i służąca praktycznym działaniom w podnoszeniu kompetencji nauczycieli i kandydatów do zawodu nauczycielskiego.

Współpraca szkoły ćwiczeń ze SCWEW może obejmować:

- wypracowywanie i upowszechnianie przykładów dobrych praktyk w zakresie rozwiązań wychowawczych, dydaktycznych i organizacyjnych;
- wdrażanie koncepcji i teorii pedagogicznych oraz prowadzenie działań w zakresie praktycznego ich zastosowania w bezpośredniej pracy z uczniami;
- działania w partnerstwie z uczelniami kształcącymi nauczycieli, współpracę na rzecz przetwarzania podziału: teoria – praktyka, profesjonalnego przygotowania studentów do zawodu i ciągłej modernizacji procesu edukacyjnego, doskonalenia warsztatu pracy nauczycieli oraz wdrażania systemu wspomagania, upowszechniania nowych teorii, trendów i kierunków pedagogicznych;
- angażowanie się w rozwój lokalnej oświaty;
- bazę pracowni przedmiotowych.

Lokalny Ośrodek Wiedzy i Edukacji¹⁶ (LOWE) jest miejscem aktywizowania dorosłych i społeczności lokalnych na rzecz rozwoju umiejętności stanowiących podstawę uczenia się przez całe życie, przydatnych do poruszania się na rynku pracy, rozwoju osobistego i rozwoju wspólnot. Zakres współpracy LOWE ze SCWEW może obejmować działania na rzecz środowiska lokalnego, a także działania związane z rozwijaniem kompetencji kluczowych niezbędnych na rynku pracy oraz wejściem na rynek pracy absolwentów, w tym osób doświadczających trudności w funkcjonowaniu.

Uczelnia przygotowuje studentów do wykonywania zawodu i może również promować i wspierać działania upowszechniające inkluzję społeczną. Uczelnia może współpracować ze SCWEW w obszarach:

- praktyk studenckich i innych działań realizowanych m.in. ze szkołami ćwiczeń;
- projektów badawczych i eksperymentów pedagogicznych;
- zapewniania kompetentnej kadry wykładowców;
- opracowywania narzędzi, np. do monitorowania i ewaluacji działań;

¹⁵ ORE, Model szkoły ćwiczeń (2016), [online, dostęp: 18.09.2023].

¹⁶ Fundacja Małopolska Izba Samorządowa, (b.r.), *Model funkcjonowania LOWE (Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji) w drugim etapie ich rozwoju w latach 2019–2023* [online, dostęp: 18.09.2023].

- informowania o nowoczesnych metodach badań i terapii;
- kształceniu i doskonaleniu dyrektorów szkół ogólnodostępnych i przedszkoli specjalnych/ szkół specjalnych/ placówek specjalnych oraz nauczycieli i kadry SCWEW.

Organizacja pozarządowa (ang. *non-governmental organization* – NGO) to organizacja, która nie jest organem administracji publicznej i nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku. NGO odgrywają ważną rolę w społeczeństwie. Są one źródłem pomocy dla osób potrzebujących, promują zmiany społeczne i przyczyniają się do rozwoju społeczeństwa.

Współpraca NGO ze SCWEW może nastąpić w następujących obszarach:

- zapewnienia wykwalifikowanej kadry specjalistów;
- popularyzacji sprawdzonych metod pracy z osobami z dysfunkcjami (dobrych praktyk)¹⁷;
- promocji działań w środowiskach partnerów.

Inni partnerzy, którzy mogą wspierać rozwiązywanie problemów edukacji inkluzywnej to:

- ośrodki pomocy społecznej (OPS);
- centra usług społecznych (CUS);
- powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR);
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON);
- wiodące ośrodki koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńcze (WOKRO);
- podmioty lecznicze, w tym ośrodki środowiskowej opieki psychologicznej i psychoterapeutycznej dla dzieci i młodzieży, poradnie zdrowia psychicznego (PZP) i inne jednostki ochrony zdrowia;
- kuratoria oświaty (KO);
- pracodawcy;
- szkoły integracyjne;
- sądy, policja, straż miejska/gminna;
- ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze;
- specjalne ośrodki wychowawcze;
- placówkami wychowania pozaszkolnego itp.;
- inne instytucje działające na rzecz dziecka i rodziny – według potrzeb.

Z modelu współpracy SCWEW wynika również wiele innych wspólnych korzyści, gdyż SCWEW:

- zapewnia wsparcie przedszkolom i szkołom ogólnodostępnym w zakresie dostosowywania wymagań edukacyjnych, opracowywania programów i doboru specjalistycznych metod pracy.

¹⁷ Np. <https://opus.org.pl/ngo> [online, dostęp: 18.09.2023].

- wykorzystuje zasoby szkolnictwa specjalnego, takie jak kadry, baza materialna i środki finansowe.
- umożliwia bardziej efektywne wykorzystanie środków finansowych przeznaczanych na zakup podręczników i materiałów edukacyjnych, pomocy dydaktycznych oraz sprzętu specjalistycznego.

Zmiana organizacji pracy wywołana różnymi czynnikami np. pandemia COVID-19, może zaburzyć współpracę i prowadzić do wykluczenia uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, a to z kolei może rodzić szereg problemów, jak np.:

- Trudność w prowadzeniu zajęć szkolnych w odmiennych niż zwykle okolicznościach.
- Sprostanie nauczycieli nowym wyzwaniom, takim jak prowadzenie zajęć online czy dostosowanie materiałów edukacyjnych do potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami.
- Fakt, iż uczniowie ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi są bardziej narażeni na wykluczenie.

W takich i podobnych sytuacjach w przyszłości SCWEW może pomóc przedszkolom i szkołom ogólnodostępnym w zakresie:

- prowadzenia zajęć szkolnych w trybie zdalnym lub hybrydowym;
- zapewnienia uczniom ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi dostępu do edukacji;
- uniknięcia wykluczenia różnych grup społeczności przedszkolnej/szkolnej, poprzez znalezienie najskuteczniejszych rozwiązań w zakresie organizacji pracy w sytuacjach kryzysowych czy udostępnienie publikacji prezentujących rozwiązania, z których zasadne będzie skorzystanie podczas planowania wsparcia przez zespół SCWEW¹⁸.

Korzyści z edukacji włączającej i nawiązanej współpracy jest wiele, i nie są one zawsze natychmiastowe. Wymaga to czasu i wysiłku ze strony wszystkich uczestników procesu edukacyjnego, aby osiągnąć pełny potencjał tego modelu edukacji.

Zobaczmy więc jak poradziły sobie w pilotażu ze współpracą poszczególne SCWEW, jakie wyciągnęły wnioski, jakie korzyści widzą, a jakie rekomendują zalecenia na przyszłość?

¹⁸ Przykładowe publikacje:

- E. Zadęcka, *Edukacja włączająca w aspekcie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i kształcenia specjalnego. Z doświadczeń poradni psychologiczno-pedagogicznej*, ORE, 2019.
- M. Dobrowolska, Z. Czechowska, J. Majkowska, *Wykorzystanie TIK w nauczaniu i uczeniu się uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Scenariusze lekcji*, ORE, 2018,
- U. Grygier, *Edukacja włączająca w aspekcie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i kształcenia specjalnego. Z doświadczeń szkoły*, ORE, 2019.

Wnioski z pilotażu w kontekście współpracy z partnerami zewnętrznymi w obszarze realizacji wsparcia i działań upowszechniających inkluzję społeczną

Z ostatnim dniem czerwca 2023 r. został oficjalnie zakończony pilotaż wdrożenia Modelu Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW). Najistotniejszym rezultatem pilotażu są powstałe 23 SCWEW, które „znalazły swoje miejsce w środowiskach, w których zafunkcjonowały. Nadal jednak idea i założenia edukacji włączającej nie są w pełni zrozumiane przez wszystkich odbiorców działań SCWEW. Pilotaż potwierdził, że umocowanie Centrum w szkole/placówce specjalnej jest dobrym rozwiązaniem”¹⁹.

Dlaczego?

Każdy powstały SCWEW jest na swój sposób inny, specyficzny, ma własną perspektywę i doświadczenia ze współpracy. Każde centrum stoi przed wyzwaniem, wynikającym z jednej strony z potrzeb rozwojowych dzieci i młodzieży, a z drugiej środowiska szkolnego i lokalnego. W ramach pilotażowego wdrożenia modelu SCWEW pojawiły się pierwsze rezultaty, przemyślenia i sugestie, które mogą być niezastąpione w procesie tworzenia inkluzyjnego otoczenia szkolnego, tym bardziej, że w najbliższym czasie jest planowane powstanie 285 SCWEW w całej Polsce.

Na początek dobrym przykładem na to, że jest potrzeba powstania SCWEW w innych miejscach w Polsce, niech będzie przypadek jednego ze SCWEW, gdzie „Dyrektorzy szkół ogólnodostępnych wielokrotnie zgłaszali się do kadry SOSW z prośbą o wsparcie, pomoc w zakresie: indywidualizacji pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, planowania lekcji, uwzględniających różne potrzeby uczniów, angażowanie uczniów w samodzielne uczenie się, pracy z uczniem z niedostosowaniem społecznym, pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną i ruchową, organizacji pracy i tworzenia dostosowań wymagań edukacyjnych dla dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną, opracowania IPET i/lub WOPFU.

Z naszych obserwacji i rozpoczętej współpracy wynikało, że wszystkie placówki z terenu powiatu nowodworskiego, potrzebują wsparcia w ww. zakresie. Dlatego pilotaż, tworzenie SCWEW, był i jest, według nas, odpowiedzią na potrzeby szkół, nauczycieli, zwłaszcza z terenów wiejskich, gdzie dostęp do specjalistów, terapeutów, fachowego wsparcia jest bardzo ograniczony. Jako specjalistom SCWEW, zależało nam na przełamaniu stereotypu panującego wśród nauczycieli i rodziców, że dziecko z niepełnosprawnością, o specjalnych potrzebach edukacyjnych, nie powinno uczyć się w szkole ogólnodostępnej. Społeczeństwo

¹⁹ Za <https://www.ore.edu.pl/2023/07/spotkanie-centrum-koordynujacego-na-akademii-pedagogiki-specjalnej/> [online, dostęp dn. 18.09.2023 r.]

z terenów wiejskich, często pokazuje niechęć do osób z niepełnosprawnością, pojawia się lęk związany z ich dysfunkcjami oraz częste wyśmiewanie ich odmienności”²⁰.

Na tym etapie niech dopełnieniem będzie cytata z publikacji SCWEW Olsztyn „warto już w tym momencie wskazać, iż opracowane na podstawie diagnozy pogłębionej szczegółowe rozpoznanie potrzeb przedszkola i szkół ogólnodostępnych, nie mogą powstrzymać specjalistów SCWEW z uważnego reagowania na zmiany, które następują w trakcie projektowej współpracy, a które nie wybrzmiały w procesie diagnostycznym. Najpełniejsze rozpoznanie i nazwanie potrzeb przedszkola i szkół ogólnodostępnych następowało z czasem, po okresie zbudowania relacji i gotowości na otwartą współpracę”²¹.

Z powyższych treści wynika, że SCWEW to ważna inicjatywa, która ma na celu zapewnienie lepszego wsparcia dla uczniów z niepełnosprawnościami, zwłaszcza w przypadku szkół z terenów wiejskich.

Przyjrzyjmy się więc bliżej tak wysnutym wnioskowi, by sprawdzić, co takiego istotnego zadziało się w pilotażu i powoduje, że jest to rzeczywiście ważna inicjatywa. Jakie są efekty współpracy SCWEW z partnerami zewnętrznymi w obszarze realizacji wsparcia i działań upowszechniających inkluzję społeczną. Przyjrzyjmy się tym działaniom z różnych perspektyw.

Miejsce SCWEW w systemie współpracy z innymi podmiotami

Najważniejszym elementem wsparcia SCWEW jest organ prowadzący. To on może wspierać współpracę między instytucjami poprzez zapewnienie odpowiednich warunków organizacyjnych i finansowych.

Ale jak to się stało, że tyle powstało...

W ciągu 2 lat pilotażu powstały 23 SCWEW. Pośród 23 organów prowadzących SCWEW²² są:

- w 4 przypadkach miasta (Kalisz, Łódź, Białystok i Bydgoszcz);
- w 10 przypadkach powiaty (Bartoszycki, Sieradzki, Węgrowski, Wołowski, Nowodworski, Ropczycki, Łęczyński, Sierpecki, Skarżyski, Świdnicki w Świdniku);
- w 6 przypadkach gminy (Gmina Miasto Częstochowa, Sosnowiec, Gmina Miasta Toruń, Wrocław, Lublin, Gmina Miejska Kraków);
- i 3 organizacje pozarządowe (Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi Stowarzyszenie w Laskach, Fundacja Périé w Łomiankach, Fundacja “Modrak” w Olsztynie).

²⁰ Na podstawie publikacji SCWEW w Nowym Dworze Gdańskim „Nie sam cel, ale proces jest czymś wyjątkowym” – wieloaspektowa działalność Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą na terenach wiejskich”, s. 22.

²¹ Na podstawie publikacji SCWEW w Olsztynie Rola i znaczenie SCWEW w kreowaniu codzienności inkluzyjnej w przestrzeniach szkolnych, s. 16.

²² Na podstawie listy grantobiorców wyłonionych z projektu, dostęp: <https://www.ore.edu.pl/2022/01/realizowane-granty-2/> [online, dostęp: 18.09.2023 r.].

Aby móc zastosować jakiekolwiek rozwiązanie edukacji włączającej, trzeba w pierwszej kolejności przeprowadzić diagnozę, zbierać oczekiwania, a następnie zastanowić się nad ich celowością i wybrać odpowiednie rozwiązania.

SCWEW w Krakowie przeprowadził pierwszą diagnozę w listopadzie 2021 r. Jej wyniki wskazały na potrzebę współpracy i wsparcia w następujących obszarach:

- uzależnienia od Internetu;
- niepokojące zachowania dzieci (apatia, smutek, zmęczenie);
- zdrowie psychiczne;
- metody radzenia sobie ze stresem;
- mutyzm wybiórczy;
- szkolenie nt. uczniów z depresją;
- zjawisko depresji wśród dzieci i młodzieży;
- zaburzenia psychiczne u dzieci – jak wcześniej rozpoznać i reagować;
- jak odnosić się do uczennicy, która chce być nazywana Maćkiem;
- jak radzić sobie z frustracją ucznia, który ma problemy z nauką;
- sposoby radzenia sobie z agresją (głównie słowną u dzieci);
- metody pracy z dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym np. jak aktywizować dzieci i młodzież zagrożoną niedostosowaniem społecznym.

Niespełna rok później (wrzesień 2022) przeprowadzono kolejną diagnozę w wyniku której wyłoniły się kolejne obszary:

- praca z uczniem niechętnym do nauki, motywowanie uczniów do nauki;
- praca z dzieckiem sprawiającym problemy wychowawcze;
- problemy emocjonalne w wieku dorastania;
- brak poczucia własnej wartości u uczniów;
- jak motywować dziecko do nauki;
- niska samoocena u młodzieży;
- jak radzić sobie z frustracją ucznia;
- depresja i niska samoocena u młodzieży;
- lęk i stres w czasie zagrożenia;
- zaburzenia psychiczne w wieku szkolnym;
- depresja u młodzieży;
- psychoseksualność w szkole – o wszystkim, co może zaskoczyć w sprawie płci i orientacji seksualnej;
- psychoseksualność w szkole;
- depresja i niska samoocena u dzieci i młodzieży;
- zaburzenia obsesyjno-kompulsywne u dzieci i młodzieży;
- zdrowie psychiczne – czym jest i jak o nie dbać;

- agresja wśród uczniów – jak sobie z tym radzić;
- jak pozbyć się złych nawyków i uzależnień;
- jak pomagać sobie i uczniom/dzieciom w kryzysie;
- trening umiejętności społecznych w profilaktyce niedostosowania społecznego;
- zaburzenia obsesyjno-kompulsywne – praca z uczniem w klasie i indywidualnie;
- zaburzenia tożsamości płciowej nastolatków;
- profilaktyka chorób psychicznych wśród młodzieży;
- uczeń w kryzysie;
- zaburzenia psychiczne młodzieży, samookaleczenia, próby samobójcze;
- ochrona i wzmacnianie zdrowia psychicznego młodzieży;
- zespół dezaprobaty płci.

W wyniku zebranych potrzeb pojawiła się konieczność stworzenia zespołu SCWEW i nawiązania współpracy z partnerami zewnętrznymi. Obecnie SCWEW Kraków współpracuje z następującymi jednostkami: Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Forum Rozwoju Regionalnego Polska Wschodnia i trzema poradniami psychologiczno-pedagogicznymi. Oczywiście nie mniej istotna jest współpraca z instytucjami takimi jak organy prowadzące szkoły, placówki doskonalenia nauczycieli, uczelnie wyższe i kuratorium oświaty.

Wspólne działania, jakie zostały przeprowadzone w ramach współpracy to:

w liceum:

- szkolenie rady pedagogicznej dotyczące problemów z tożsamością płciową;
- Konsultacje eksperckie na temat problemów uczniów z tożsamością płciową i ich relacji z grupą;
- działanie doradczo-szkoleniowe na temat prób samobójczych i samookaleczeń (przyczyny, jak rozpoznać osobę, która planuje działanie, jak reagować na informacje o obniżonym nastroju ucznia);
- szkolenie rady pedagogicznej dotyczące zaburzeń lękowych;
- konsultacje eksperckie dotyczące wsparcia uczniów z depresją, uzależnieniem, w kryzysach rodzinnych, transpłciowych i homoseksualnych;
- szkolenie rady pedagogicznej na temat pracy z uczniem niechętnym do nauki – jak motywować i aktywizować uczniów;
- konsultacje eksperckie dla nauczycieli na temat motywowania uczniów;
- szkolenie rady pedagogicznej na temat używek i substancji psychoaktywnych;
- obserwacje i konsultacje eksperckie – zachowania opozycyjno-buntownicze młodzieży;
- spotkania z młodzieżą w klasach maturalnych na temat obniżania stresu;
- cykliczne konsultacje nt. aktywizowania i motywowania uczniów.

w szkołach podstawowych:

- szkolenie rady pedagogicznej dotyczące zaburzeń psychicznych;
- konsultacje eksperckie na temat problemów uczniów z tożsamością płciową;
- działanie doradczo-szkoleniowe na temat wpływu chorób przewlekłych na stan psychiczny i emocje, funkcjonowanie dziecka z chorobą psychiczną w strukturze klasy, ocenianie, klasyfikowanie ucznia z zaburzeniami psychicznymi;
- konsultacje dla rodziców z lekarzem psychiatrą;
- szkolenie rady pedagogicznej na temat motywowania i aktywizowania uczniów;
- szkolenie rady pedagogicznej – uczeń z zaburzeniami zachowania w szkole;
- szkolenie rady pedagogicznej na temat pracy z uczniem z zaburzeniami koncentracji uwagi, z ADHD;
- dostępność specjalistów, np. lekarz psychiatra dostępny telefonicznie (konsultacje) lub stacjonarne na terenie szkoły, tzw. „dyżury” – wcześniej niemożliwe do zrealizowania.

w technikum:

- szkolenie rady pedagogicznej dotyczące samobójstw i prób samobójczych;
- szkolenie rady pedagogicznej na temat metod pracy z młodzieżą ZNS;
- szkolenie rady pedagogicznej na temat używek i substancji psychoaktywnych;
- szkolenie rady pedagogicznej na temat motywowania i aktywizowania uczniów.

Dodatkowo we wszystkich placówkach przeprowadzono działania doradcze w formie szkoleń w tematach:

- wspierania dzieci i młodzieży z terenów objętych konfliktem zbrojnym;
- Jak rozmawiać z dzieckiem/nastolatkiem o wojnie.

Inaczej wyglądał punkt wyjścia w SCWEW, w Bartoszycach. Tu SCWEW podszedł do tematu wsparcia ucznia z innej perspektywy. Zauważył bowiem, że uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych nie otrzymują odpowiedniego wsparcia. Autorzy publikacji wskazują na dwa główne problemy:

- Prowadzenie rankingu szkół w oparciu o wyniki egzaminów. Ranking ten powoduje, że szkoły skupiają się na przygotowaniu uczniów do egzaminów, a nie na ich indywidualnym rozwoju.
- Brak współpracy międzysektorowej. Szkoły nie współpracują z innymi instytucjami, które mogłyby udzielić wsparcia uczniom ze zróżnicowanymi potrzebami, takimi jak poradnie psychologiczno-pedagogiczne czy ośrodki zdrowia psychicznego.

W efekcie „na potrzeby prawidłowego funkcjonowania SCWEW zostały opracowane Zasady organizacyjne działalności Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację

Włączającą w Bartoszczach, które stanowią załącznik do uchwały Zarządu Powiatu powołującej SCWEW”²³.

Następnie w celu zapewnienia sprawnej współpracy między SCWEW a organem prowadzącym zostały ustalone zasady przekazywania informacji i obiegu dokumentacji. Ponadto, przygotowano wymaganą dokumentację, która ułatwia współpracę z innymi podmiotami, takimi jak placówki objęte wsparciem, instytucje wspierające działalność SCWEW oraz wypożyczalnia sprzętu. Następnie podjęto działania informacyjne, takie jak budowa strony SOSW Bartoszyce i profilu w mediach społecznościowych, czy ustalenie zasad współpracy między ekspertem ds. informacji i ewaluacji SCWEW a administratorem strony SOSW Bartoszyce i inspektorem Starostwa Powiatowego w Bartoszczach. Przekazywanie informacji o aktualnych działaniach SCWEW następuje przez eksperta SCWEW, „który przesyła w formie mailowej wszelkie informacje wraz z materiałem zdjęciowym lub filmowym dotyczące działalności SCWEW dla administratora i inspektora, a dane osoby zamieszczają materiały na stronie SOSW Bartoszyce oraz stronie Powiatu Bartoszyce”²⁴.

SCWEW Bartoszyce w maju i czerwcu 2022 r. przeprowadził kampanię informacyjną. Zorganizował również (przy współpracy przedstawicieli środowiska lokalnego, powiatu bartoszyckiego, rodziców i zespołu SCWEW) debatę, której celem było szerzenie idei edukacji włączającej w środowisku lokalnym. Kampania skierowana była do społeczności lokalnej z powiatu bartoszyckiego.

W podsumowaniu działalności SCWEW Bartoszyce podkreślił, że udział w pilotażu pozwolił na zwiększenie świadomości kadry pedagogicznej i niepedagogicznej w zakresie współpracy szkoły z innymi instytucjami.

SCWEW w Ropczycach podkreśla, że „działalność Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą nie polega jedynie na współpracy ze szkołami, ale również na podnoszeniu jakości kształcenia i wychowania całej społeczności lokalnej poprzez inicjowanie i organizowanie wydarzeń”²⁵, takich jak np. konferencje, piknik czy rajd rowerowy. Do udziału w rajdzie w Ropczycach „zaproszeni zostali dyrektorzy szkół, nauczyciele, rodzice oraz uczniowie wszystkich szkół w powiecie ropczycko-sędziszowskim”²⁶.

23 Na podstawie publikacji SCWEW w Bartoszczach *Budowanie lokalnej sieci wsparcia nauczycieli i funkcjonowania placówek w duchu edukacji włączającej – z doświadczeń Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Bartoszczach*, s. 9.

24 Na podstawie publikacji SCWEW w Bartoszczach *Budowanie lokalnej sieci wsparcia nauczycieli i funkcjonowania placówek w duchu edukacji włączającej – z doświadczeń Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Bartoszczach*, s. 10.

25 Za publikacją SCWEW w Ropczycach *Między organem prowadzącym a specjalistycznym centrum wspierającym edukację włączającą, czyli relacje międzysektorowe w obszarze realizacji działań na rzecz rozwoju edukacji*, s. 14.

26 Tamże, s. 15.

Ciekawym spostrzeżeniem (podczas organizacji kampanii społecznej pod postacią rajdu rowerowego przez SCWEW Ropczycze) było zaproszenie do uczestnictwa lokalnej społeczności, co spotkało się z dużą akceptacją i „chętnych nie brakowało, a zróżnicowanie wiekowe było dowodem na to, że sport nie różnicuje, a edukacja może wychodzić poza mury szkół i jednoczyć społeczność. (...) Na odpowiedź SCWEW'u zareagowali nie tylko rodzice, nauczyciele, dzieci i uczniowie, ale także lokalni przedsiębiorcy (...) Działania SCWEW dają możliwość włączenia zarówno sektor publiczny, jak i prywatny w szerzeniu zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych, co jest przykładem wpływu edukacji na świadomość społeczeństwa”²⁷.

Jak widać z powyższego działania cała lokalna społeczność może być włączana w działania SCWEW. Tak naprawdę, nie ważne skąd pochodzisz, ważniejsze dokąd zmierzasz? A cytując klasyka (C.K. Norwid) „aby mierzyć drogę przyszłą, trzeba wiedzieć skąd się wyszło”. Przyjrzyjmy się teraz innym dalszym działaniom SCWEW.

Na tym etapie warto wspomnieć, że SCWEW pozytywnie wypowiadały się w kontekście zaangażowania i współpracy organów prowadzących. Dzięki jasno sprecyzowanym celom pilotażu, wszyscy wiedzieli do czego zmierzają i jaki jest ich wkład w realizację wspólnego celu.

Najlepiej z tego zdawali sobie sprawę koordynatorzy.

Choć w modelu rola koordynatora jest dość dobrze doprecyzowana, to koordynatorzy wyciągając wnioski ze swojej roli dotyczącej współpracy wskazywali, że członkowie zespołu oczekiwali od nich, że jako koordynatorzy są nieomylnymi ekspertami, którzy potrafią rozwiązać każdy poruszany przez nich problem. Mało tego, czasami nawet członkowie zespołu oczekiwali personalnego doradztwa, czy osobistych porad w sprawie indywidualnych, osobistych potrzeb. Zdarzało się, że zespół oczekiwał od koordynatora przejęcia odpowiedzialności za trudne zadania, negatywne doświadczenia, emocje i konfliktowe sytuacje.

Na spotkaniach roboczych pojawiały się wnioski o skrócenie i przesuwanie spotkań, organizowanie dojazdów itp.

Pomimo różnych trudności w realizacji zadań, np. SCWEW w Nowym Dworze Gdańskim już na początku napotkał na problem z dopełnieniem zespołu. „Niestety, nie każdy wskazany przez nas nauczyciel/terapeuta chciał się podjąć tego trudnego, a przede wszystkim niezwykle odpowiedzialnego zadania – realizacji założeń projektowych w ramach funkcjonowania SCWEW. Część z tych osób wybrała prostszą, łatwiejszą drogę – pracę

²⁷ Na podstawie publikacji SCWEW w Ropczycach „Między organem prowadzącym a specjalistycznym centrum wspierającym edukację włączającą, czyli relacje międzysektorowe w obszarze realizacji działań na rzecz rozwoju edukacji” s.15.

w Ośrodku Wsparcia i Testów”²⁸. Pomimo tych trudności koordynatorzy czuli otwartość zespołu i chęć współpracy zarówno z zespołem, jak i partnerami zewnętrznymi.

Doświadczenia SCWEW Białystok pokazują, że „ważne jest nawiązanie współpracy z dyrekcją szkoły od początku projektu. Dzięki temu można skutecznie realizować wszystkie zadania, np. analizować potrzeby szkoły, planować działania dla kadry, uczestniczyć w szkoleniach. Podejmując się roli koordynatora nie spodziewano się, że będzie to tak absorbujące, czasochłonne i odpowiedzialne zadanie, wymagające dyspozycyjności oraz stałego samokształcenia. Umiejętności organizacyjne, współpracy w zespole, elastyczność, decyzyjność, komunikatywność, pomysłowość, a także cierpliwość to nieliczne cechy, które były niezbędne w organizacji i realizacji tych działań”²⁹ a „z punktu widzenia dyrektorów (SCWEW w Łodzi) ważne było na początku projektu faktyczne dookreślenie roli koordynatora ds. edukacji włączającej i współpracy z SCWEW, a w przypadku, gdy funkcję tę pełnił inny pracownik – podział zadań i zakres współpracy koordynatora i dyrektora”³⁰.

Bazując na refleksji SCWEW w Lublinie wynikających ze współpracy koordynatora i specjalistów, możemy wnioskować, że:

- Dzięki współpracy specjalistów SCWEW z koordynatorami, z placówek ogólnodostępnych udało się dogłębnie poznać potrzeby uczniów z niepełnosprawnościami i dostosować do nich ofertę edukacyjną.
- Współpraca nauczycieli ze szkoły specjalnej z pedagogami placówek ogólnodostępnych, pozwoliła na wymianę doświadczeń i dobrych praktyk.
- Dzięki współpracy udało się wypracować skuteczne strategie radzenia sobie z wyzwaniami wychowawczymi i edukacyjnymi.

Oto przykład jednej z wielu refleksji w kontekście współpracy kadry z koordynatorem: „Współpraca z koordynatorem, pozwala zawiązać więź i jest lepszą przestrzenią na współpracę, na szczerość. Koordynator z większą otwartością sugerował czemu/ komu mamy się przyjrzeć/ co zaobserwować”³¹.

Podsumowując, „wzorowa współpraca specjalistów SCWEW z koordynatorami z placówek ogólnodostępnych”³² oraz współpraca nauczycieli ze szkoły specjalnej z pedagogami placówek ogólnodostępnych przyniosła następujące korzyści:

28 Za publikacją SCWEW w Nowym Dworze Gdańskim „Nie sam cel, ale proces jest czymś wyjątkowym” – wieloaspektowa działalność Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą na terenach wiejskich.

29 Za publikacją SCWEW w Białymstoku „O oswojaniu inkluzji w rzeczywistości szkolnej – doświadczenia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Białymstoku” s. 31.

30 Za publikacją SCWEW w Łodzi „SZKOŁA DLA KAŻDEGO – OD IDEI DO REALIZACJI Z DOŚWIADCZEŃ PIERWSZEGO ŁÓDZKIEGO SPECJALISTYCZNEGO CENTRUM WSPIERAJĄCEGO EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ” s. 122.

31 Za publikacją SCWEW w Olsztynie Rola i znaczenie SCWEW w kreowaniu codzienności inkluzyjnej w przestrzeniach szkolnych.

32 Za publikacją SCWEW w Lublinie *Współpraca z koordynatorami SCWEW jako organizacja ucząca się*, s. 58.

- poprawa jakości edukacji uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych;
- podniesienie kompetencji zawodowych i społecznych nauczycieli;
- stworzenie bardziej przyjaznego środowiska dla wszystkich uczniów, w tym tych z niepełnosprawnościami.

Z korzyści z wzorowej współpracy specjalistów SCWEW z koordynatorami z placówek ogólnodostępnych wynika:

- dogłębne poznanie środowiska każdej placówki, specyfiki ich pracy i pojawiających się problemów.
- udzielenie realnego wsparcia.

Jest to bardzo istotne z perspektywy planowania, koordynowania i realizowania działań.

Kluczową rolę w realizacji działań SCWEW w Brzegu Dolnym odegrał Lider SCWEW oraz ekspert ds. edukacji włączającej. Ten duet zapewniał największą przestrzeń do wymiany doświadczeń podczas licznych konsultacji z dyrektorami oraz koordynatorami. Podczas spotkań na bieżąco omawiano trudności na jakie napotykają się dyrektorzy. Wspólne poszukiwanie rozwiązań, wymiana doświadczeń i wzajemne wskazywanie materiałów do samokształcenia zaowocowało zbudowaniem wzajemnego zaufania i współpracy między placówkami. „Zespołowe poszukiwanie sposobów radzenia sobie z trudnościami, dyskusje, wymiana informacji i spostrzeżeń, konsultowanie bieżących działań, dzielenie się wiedzą i umiejętnościami służyły budowaniu przyjaznego środowiska włączającego. Na uwagę zasługuje również fakt, iż dyrektorzy oraz koordynatorzy otrzymali wsparcie i pomoc w tworzeniu własnego modelu edukacji włączającej w swoich placówkach oraz włączeniu osób z niepełnosprawnościami w życie społeczne”³³.

Nie mniej ważna od lidera, jest rola pracownika. Pracownik SCWEW jest odpowiedzialny za nawiązywanie i utrzymywanie dobrych relacji ze środowiskiem lokalnym (z fundacjami, stowarzyszeniami, klubami itp.) na rzecz wsparcia nauczycieli, rodziców i uczniów. W tym celu organizuje wspólne przedsięwzięcia, które mają na celu stworzenie przyjaznej atmosfery wokół szkoły. Pozyskanie przychylnych osób zwiększa szanse na powodzenie tych przedsięwzięć. Także współpraca pracownika SCWEW z rodzicem/dzieckiem/ucznem jest kluczowa dla efektywnego wsparcia dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Oto jakie wnioski wyciągają SCWEW ze współpracy w ramach zespołów oraz ze współpracy nauczyciel – rodzic/uczeń:

³³ Za publikacją SCWEW w Brzegu Dolnym „MOW jako SCWEW czyli o tym jak: wychowywać, współpracować, wskazywać drogę, wspierać, nie wykluczać i włączać... – dlaczego Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy jest odpowiednim miejscem dla Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą.

SCWEW Lublin zauważa, że „współpraca nauczycieli ze szkoły specjalnej z pedagogami placówek ogólnodostępnych przyniosła obopólne korzyści, ponieważ pozwalała spojrzeć na problematykę edukacji uczniów o szczególnych potrzebach z nowej perspektywy. Podstawą zmiany spojrzenia było kierowanie się prawdziwie pojętym dobrem dziecka, a w sytuacjach trudnych, gotowość do poszukiwania nowych rozwiązań i wyzwań. Wypracowane skuteczne strategie radzenia sobie z wyzwaniami wychowawczymi i edukacyjnymi stało się wartością dodaną dla wszystkich nauczycieli biorących udział w projekcie. Wspólne budowanie organizacji uczącej się wpłynęło na kreowanie nowej wiedzy, jej gromadzenie i dzielenie się nią oraz na doskonalenie umiejętności praktycznych, niezbędnych do codziennej pracy z uczniem o szczególnych potrzebach edukacyjnych. Zdobyta wiedza stała się podstawą do świadomego wdrażania modelu edukacji włączającej”³⁴.

SCWEW Węgrów bardzo dobrze ocenia wiedzę i wymianę doświadczeń między nauczycielami przedszkoli i szkół ogólnodostępnych. Obopólna współpraca dała możliwość wypracowania wielu skutecznych rozwiązań edukacyjnych. „Bardzo często proponowane sposoby postępowania okazywały się istotne w codziennym postępowaniu z uczniami. Dotyczyły one m.in. organizacji pracy z dzieckiem/nastolatkiem ze spektrum zaburzeń autystycznych, w której należało zapewnić stałość i przewidywalność, komfort sensoryczny, kontrolowany sposób mówienia, wspieranie w samodzielnej pracy, wzmacnianie motywacji w procesie uczenia się i poczucia własnej wartości, wspieranie ucznia w nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji z rówieśnikami. Przyczyniły się do niwelowania barier pojawiających się w środowisku przedszkolnym lub szkolnym, a także do wspólnego wypracowywania nowych skutecznych rozwiązań edukacyjnych i wychowawczych”³⁵.

„Współpraca szkół ze SCWEW przyczyniła się do przełamania niechęci Rady Pedagogicznej do wdrożenia edukacji włączającej – pokazano nauczycielom, że tak naprawdę już tak pracują, tylko teraz będzie to bardziej sformalizowane. Uświadomiono nauczycielom, dzięki zajęciom modelowym, jak można uatrakcyjnić pracę i/lub ją dostosować dla uczniów z SPE. (...) Współpraca kadry pedagogicznej ze specjalistami SCWEW pozwoliła na przygotowanie i realizację dodatkowych zajęć, wspierających uczniów ze SPE, co dało możliwość pełniejszego rozwoju intelektualnego, osobowego, a zwłaszcza społecznego uczniów z niepełnosprawnościami”³⁶.

Zespół SCWEW Bartoszyce zidentyfikował istotne problemy, które mogą utrudniać współpracę z rodzicami dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, i w związku z tym „uczulił kadrę pedagogiczną, że na jakość współpracy będzie wpływał również sposób

34 Za publikacją SCWEW w Lublinie „Współpraca z koordynatorami SCWEW jako organizacja ucząca się”.

35 Za publikacją SCWEW w Węgrowie BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie, s. 11.

36 Za publikacją SCWEW w Sieradzu *Szkoła branżowa jako odbiorca wsparcia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Sieradzu*.

komunikacji. W wielu poruszanych podczas konsultacji sytuacjach, gdzie współpraca na linii szkoła – rodzic nie przebiegała właściwie, zawodziła komunikacja i chęć wzajemnego zrozumienia. Dlatego też, nauczyciele występujący w roli specjalisty powinni być wyposażeni w umiejętność stosowania w komunikacji zasad porozumienia bez przemocy. Bardzo ważne jest zrozumienie sytuacji rodziny i empatia. Nauczyciele działając często »w dobrej wierze« w rozmowie, przyjmowali ton oceniający, narzucający, mentorski, który przez rodziców często był odbierany jako atak i akt niezrozumienia.

Stąd też Zespół wyprowadził dwa główne wnioski dotyczące współpracy z rodzicami:

- w szkołach należy szkolić kadrę z podnoszenia umiejętności komunikacji interpersonalnej,
- pogłębiać wiedzę na temat funkcjonowania rodzin wychowujących dzieci ze zróżnicowanymi potrzebami³⁷.

SCWEW Łomianki powstał przy Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii nr 1 i jest jednym z 3 SCWEW prowadzonych przez organizację pozarządową. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w Ośrodku znajduje się kilkoro uczniów z dysforią płciową. W rozmowach SCWEW z Koordynatorami ze szkół okazało się, że w każdej wspieranej szkole jest przynajmniej jedno dziecko w podobnej sytuacji. Fakt ten stał się podstawą do wielowymiarowej współpracy (z nauczycielami, specjalistami i wymiany doświadczeń w temacie)³⁸.

Aby SCWEW osiągał cele i odnosił sukcesy, pracownik SCWEW powinien pamiętać o następujących wskazówkach:

- Dobra i efektywna współpraca wymaga czasu i zaangażowania. Pracownik SCWEW powinien być gotowy na poświęcenie czasu na budowanie relacji z rodzicami, dzieckiem/ucniem.
- Warto umówić się z rodzicem na spotkanie. Spotkanie osobiste to najlepsza okazja do nawiązania kontaktu i omówienia potrzeb dziecka.
- Ważne jest utrzymywanie stałego kontaktu z rodzicem, cyklicznie, nie tylko od czasu do czasu. Regularny kontakt pozwoli na monitorowanie postępów dziecka i reagowanie na ewentualne problemy.
- Ważne, aby przekazywać informacje na bieżąco. Nie należy czekać, aż problem urośnie, aby skontaktować się z rodzicem.
- Należy też unikać przekazywania negatywnych informacji o dziecku przy dziecku. Takie informacje mogą być dla dziecka bardzo trudne i niekorzystnie wpłynąć na jego rozwój.

³⁷ Za publikacją SCWEW w Bartoszykach *Budowanie lokalnej sieci wsparcia nauczycieli i funkcjonowania placówek w duchu edukacji włączającej – z doświadczeń Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Bartoszykach*, s. 29-30.

³⁸ Za publikacją SCWEW w Łomiankach *Doświadczenia Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii nr 1 w Łomiankach jako baza dla działań SCWEW Łomianki, czyli o tym, jak włączyć w Edukację Włączającą*.

Wskazówki z wniosków SCWEW w zakresie współpracy z rodzicami:

- Pokaż, że jesteś otwarty na współpracę. Rodzice często obawiają się, że pracownicy SCWEW będą ich oceniać lub krytykować. Pokaż, że jesteś otwarty na ich opinie i chcesz wspólnie pracować na rzecz dziecka.
- Szanuj ich wiedzę o dziecku. Rodzice najlepiej znają swoje dziecko. Szanuj ich wiedzę i doświadczenia.
- Bądź konkretny w swoich przekazach. Nie rzucaj ogólnikami. Podaj konkretne przykłady zachowań dziecka i ich przyczyn.
- Oferuj wsparcie. Rodzice często czują się bezradni w obliczu problemów swoich dzieci. Oferuj im swoje wsparcie i pomoc w znalezieniu odpowiednich rozwiązań.

Wskazówki z wniosków do pracy z uczniami:

- Buduj relację opartą na zaufaniu. Uczniowie muszą czuć się bezpiecznie i komfortowo, aby móc współpracować z pracownikiem SCWEW.
- Bądź cierpliwy i wyrozumiały. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mogą potrzebować więcej czasu na zrozumienie i wykonanie zadań.
- Używaj jasnego i prostego języka. Upewnij się, że uczeń rozumie, czego od niego oczekujesz.
- Bądź pozytywny i motywujący. Uczniowie z SPE często potrzebują wsparcia i motywacji.

Wskazówki z wniosków do pracy z dziećmi:

- Dopasuj swoją komunikację do wieku i poziomu rozwoju dziecka.
- Bądź cierpliwy i wyrozumiały. Dzieci mogą mieć trudności z koncentracją i zrozumieniem złożonych informacji.
- Używaj zabawy i aktywności, aby uczyć i motywować dziecko.
- Bądź pozytywny i motywujący. Dzieci z SPE często potrzebują wsparcia i motywacji.

Pamiętając o tych wskazówkach, pracownik SCWEW może zbudować efektywną współpracę z rodzicami, uczniami i dziećmi, która będzie korzystna dla wszystkich stron.

Ekspersi SCWEW w Węgrowie zwracali uwagę na wykorzystanie zdolności uczniów nie tylko w czasie lekcji, ale także w innych obszarach działalności szkoły oraz wdrażanie metod i form pracy mających na celu pokonywanie trudności w trakcie bieżącej pracy z uczniami w naturalnym środowisku szkolnym.

Przyjęliśmy założenie, że współpraca z dyrektorami powinna doprowadzić do zmiany w postrzeganiu niepełnosprawności jako problemu czy bariery. Podejmowane działania

zmierzały w kierunku umożliwienia uczniom o zróżnicowanych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych funkcjonowanie w szkole w sposób najbardziej dostosowany do jego potrzeb i możliwości³⁹.

SCWEW Kraków proponuje w ramach współpracy z ekspertami stworzenie ogólnopolskiej bazy ekspertów współpracujących ze SCWEW, otwarcie placówek oświatowych na współpracę z ekspertami zewnętrznymi (pracownikami uczelni wyższych, pedagogami specjalnymi, pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznych, osobami prowadzącymi szkolenia dla rad pedagogicznych, osobami konsultantami, w tym wsparcie specjalistyczne pedagog, psycholog, psychiatra).

Dyrektorzy szkół i przedszkoli z SCWEW Węgrów „podkreślali w czasie prowadzonych konsultacji, że funkcjonowanie SCWEW w środowiskach szkolnych miało wpływ na efektywność działań dydaktycznych i wychowawczych nauczycieli i specjalistów, a także umożliwiała bezpośredni, szybki dostęp do ekspertów, którzy pozostawali z nimi w stałym kontakcie. Kadra szkół i przedszkoli zyskiwała kompetencje i stawiała się otwarta na nowe rozwiązania w obszarze pracy z uczniami co napawało dumą dyrektorów dbających o jakość pracy placówki. W pracy SCWEW ważne było uzupełnienie wsparcia, nie zaś powielanie już realizowanych działań przez inne podmioty. Spotkanie przedstawicieli instytucji wspierających z udziałem dyrektorów przedszkoli i szkół w celu zapoznania z zakresem działań SCWEW i ustaleniem możliwych obszarów współpracy było jednym z elementów konsolidowania środowiska edukacyjnego na rzecz budowania wsparcia adekwatnego do potrzeb naszych odbiorców⁴⁰.

Podobne wnioski wyciąga SCWEW w Sieradzu: „Wnioski z tych działań wskazują konieczność współpracy SCWEW ze specjalistami zewnętrznymi. Pomimo doświadczenia i wiedzy, jakimi dysponują pracownicy SCWEW zaistniała potrzeba, aby skorzystać ze wsparcia specjalistów w wąskich dziedzinach funkcjonowania osób o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Co ważne, przeprowadzone działania pokazały, że potrzebne jest wsparcie nie tylko specjalistów z systemu oświaty, ale też specjalistów z innych sektorów, w tym ochrony zdrowia⁴¹.

Kolejnym istotnym obszarem współpracy jest współpraca SCWEW z bibliotekami. Wnioski zostały zebrane poniżej.

Partnerem SCWEW w Węgrowie była „biblioteka pedagogiczna w Węgrowie, która wspierała nas w obszarze wykorzystania nowoczesnych technologii, pracy bibliotek szkolnych i promocji czytelnictwa. Biblioteka pedagogiczna dzięki swoim zasobom,

39 Za publikacją SCWEW w Węgrowie BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie, s. 13.

40 Za publikacją SCWEW w Węgrowie BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie, s. 22.

41 Za publikacją SCWEW w Sieradzu *Szkola branżowa jako odbiorca wsparcia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Sieradzu*, s. 39.

kompetencjom informacyjnym oraz wykwalifikowanej kadrze, posiadającej m.in. umiejętności w zakresie wykorzystywania nowoczesnych technologii wspomagających działania eksperta ds. technologii. Szkoły objęte wsparciem SCWEW korzystały z możliwości wyszukiwania i udostępniania publikacji oraz materiałów dydaktycznych⁴².

SCWEW w Brzegu Dolnym współpracował z Biblioteką Pedagogiczną w Wołowie, która udostępniła kadrze SCWEW materiały merytoryczne wykorzystywane i polecane podczas spotkań z rodzicami i nauczycielami szkół objętych wsparciem.

Współpraca z bibliotekami rodziła wiele pytań i niejasności np. SCWEW Kraków we wnioskach z realizacji pilotażu zwraca uwagę na następujące problemy mogące wystąpić przy współpracy SCWEW z biblioteką:

- Niejasność zakresu współpracy. Nie wiadomo, jakie konkretnie zadania i usługi biblioteka będzie świadczyć. Może to powodować konflikty i nieporozumienia między stronami.
- Odpowiedzialność za wypożyczenia. Kto będzie odpowiedzialny za wypożyczanie książek i materiałów bibliotecznych? Czy będzie to biblioteka, czy SCWEW-y? Niejasność w tym zakresie może prowadzić do problemów w przypadku zaginięcia lub zniszczenia materiałów.
- Czy jest system, który pozwoli na dostęp do zasobów biblioteki? Jeśli nie, to kto będzie odpowiedzialny za jego stworzenie, wdrożenie i utrzymanie?
- Kto będzie wypożyczać książki? Czy biblioteka będzie bezpośrednio wypożyczać książki zainteresowanym, czy osoba zainteresowana musiałaby samodzielnie wypożyczać książki z biblioteki?
- Kto będzie odpowiedzialny za logistykę, transport książek? Jeśli książki będą wypożyczane bezpośrednio przez bibliotekę, to biblioteka będzie musiała zapewnić transport.

Aby uniknąć tych problemów, konieczne jest jasne określenie zakresu współpracy, zakresu odpowiedzialności, regulaminów wypożyczeń i ubezpieczenia zaginionych pozycji. Należy również rozważyć potrzebę stworzenia wspólnego systemu bibliotecznego.

W SCWEW Kraków została nawiązana „współpraca z RODN »WOM« zaowocowała również podjęciem wspólnych działań z Publiczną Biblioteką Pedagogiczną RODN »WOM« (przygotowanie i udostępnienie w sieci wykazu literatury i publikacji dotyczących pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych) oraz z Wydawnictwem Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli »WOM« w Częstochowie (publikowanie artykułów przygotowanych przez zespół SCWEW)”⁴³.

42 Za publikacją SCWEW w Węgrowie BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie, s. 21.

43 Za publikacją SCWEW w Częstochowie Planowanie, organizowanie i realizowanie wsparcia, czyli podejście procesowe w funkcjonowaniu Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w

Ostateczne rozwiązania dotyczące relacji powinny być dostosowane do konkretnych potrzeb i warunków współpracy między biblioteką a SCWEW-ami.

W ramach dobrych praktyk warto wspomnieć o współpracy między SCWEW a uczelniami. Dobrym tego przykładem są doświadczenia zespołu SCWEW w Łodzi, który podpisał porozumienie z Katedrą Badań Edukacyjnych Uniwersytetu Łódzkiego oraz w odpowiedzi (Miasto Łódź) na zaproszenie Uniwersytetu Śląskiego „przystąpiło do projektu innowacyjnego, dotyczącego oceny funkcjonalnej oraz budowania międzysektorowej sieci współpracy. Celem projektu była walidacja narzędzia dotyczącego oceny funkcjonalnej opartej na modelu biopsychospołeczny, w którym zostało przesiewowo przebadanych 410 dzieci w wieku od 9 miesięcy do 6 lat oraz 210 uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych (badanie dwuetapowe). W wyniku wyżej wymienionej oceny wyłoniono 10 dzieci i 10 uczniów, którzy wraz ze swoimi rodzinami zostali objęci specjalistycznym wsparciem międzysektorowym. Jest to sprawdzenie w praktyce wykorzystania międzysektorowych zasobów w Łodzi”⁴⁴.

SCWEW Białystok uzasadnił istnienie wzajemnej współpracy, stwierdzając, że: „Udział ZSZ nr 5 w Projekcie Pilotażowym Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą dał nam możliwość i szansę pełnej implementacji edukacji włączającej w naszej placówce. Ze wsparcia i pomocy ekspertów, koordynatorów, specjalistów kierunkowych, doradców korzystali nauczyciele, rodzice i uczniowie. Czterech nauczycieli w efekcie współpracy ze SCWEW, podjęło studia w zakresie pedagogiki specjalnej”⁴⁵.

Współpraca SCWEW w Węgrowie z uczelnią „w zakresie praktyk studenckich, popularyzacja sprawdzonych metod pracy z osobami z dysfunkcjami, dobrych praktyk i promocja działań w środowiskach partnerów zaowocowała podniesieniem świadomości możliwości i potrzeby realizacji edukacji włączającej. Szczególnie dotyczy to studentów odbywających praktyki”⁴⁶.

Wnioski ze współpracy ze Szkołą Ćwiczeń na przykładzie SCWEW Kraków⁴⁷:

Krakowskie Centrum Autyzmu, jako Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy jest szkołą ćwiczeń – oznacza to, że regularnie przyjmuje studentów na praktyki, podczas których zapoznaje ich z warsztatem pracy oraz organizacją szkoły. Z kolei Kadra Centrum

Częstochowie, s. 61.

44 Za publikacją SCWEW w Łodzi SZKOŁA DLA KAŻDEGO – OD IDEI DO REALIZACJI Z DOŚWIADCZEŃ PIERWSZEGO ŁÓDZKIEGO SPECJALISTYCZNEGO CENTRUM WSPIERAJĄCEGO EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ, s. 102.

45 Za publikacją SCWEW w Białymstoku „O oswajaniu inkluzji w rzeczywistości szkolnej – doświadczenia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Białymstoku”

46 Za publikacją SCWEW w Węgrowie „BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie s.22.

47 Za publikacją: SCWEW w Krakowie *Zajęcia modelowe i ich rola we wspomaganie pracy nauczycieli*.

Autyzmu współpracuje z uczelniami w zakresie: prowadzenia zajęć oraz wystąpień na różnorodnych konferencjach organizowanych przez te uczelnie.

W pilotażowym projekcie SCWEW Kraków współpracował z uczelniami na dwóch płaszczyznach: informacyjnej i naukowej.

Dla studentów odbywających praktyki w ośrodku, organizowane są spotkania wprowadzające, podczas których studenci dowiadują się o działalności Centrum Autyzmu, stosowanych metodach i formach pracy. W ramach działań informacyjnych Zespół SCWEW spotkał się także z naukowym kołem studenckim, co zaowocowało zaangażowaniem studentów koła, w organizację konferencji SCWEW KRAKÓW.

Drugim obszarem współpracy z uczelniami jest płaszczyzna naukowa. Pracownicy uczelni zostali zaproszeni do realizacji szkoleń dla rad pedagogicznych z ramienia SCWEW.

Dzięki wsparciu środowiska naukowego odbyły się dwie konferencje (inauguracyjna i podsumowująca działalność) SCWEW w Krakowie. Dzięki takim działaniom lokalne środowisko akademickie zostało bardziej zintegrowane, ponieważ w konferencji wzięli udział wykładowcy różnych krakowskich uczelni: Uniwersytetu Pedagogicznego i Akademii Ignatianum. Wystąpienia naukowców sprawiły, że konferencje SCWEW miały charakter sprawozdawczy oraz naukowy. Połączenie dwóch środowisk – praktycznego i naukowego – spotkało się z bardzo pozytywnym odbiorem przez uczestników konferencji.

Wniosek a zarazem propozycja współpracy SCWEW Kraków:

Studenci będący na odpowiednich kierunkach związanych z edukacją mogą prowadzić badania naukowe i realizować staże w SCWEW.

Wnioski ze współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi

SCWEW Kraków współpracuje z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną nr 1, Poradnią Psychologiczno- Pedagogiczną nr 2, Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną nr 4.

Wnioski SCWEW Kraków dotyczące zajęć modelowych:

W planowaniu zajęć modelowych, ważne jest by ustalić „czy mają to być zajęcia z zakresu podstawy programowej, czy też zajęcia specjalistyczne kształtujące środowisko włączające, tolerancję, akceptację dzieci dla różnorodności. Jest to o tyle istotne, że w zależności od tematyki zaprosimy do współpracy innych ekspertów. Planując realizację zajęć modelowych na terenie przedszkola, należy także zadbać o adekwatny dobór kadry i odpowiednie kwalifikacje nauczycieli, którzy będą prowadzić zajęcia. Możemy spotkać się z sytuacją, że nauczyciel nie będzie potrafił ocenić jakiego rodzaju wsparcia oczekuje. Wtedy po analizie trudności, dobór miejsca, rodzaju zajęć i osób do przeprowadzenia zajęć będzie zadaniem eksperta SCWEW”⁴⁸.

⁴⁸ Za publikacją SCWEW w Krakowie „Zajęcia modelowe i ich rola we wspomaganiu pracy nauczycieli”, s. 16.

SCWEW Bartoszyce tak opisuje swoje doświadczenia współpracy z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną:

Jednym z partnerów naszego SCWEW została Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Bartoszycach. Poradnia przystąpiła projektu innowacyjno-wdrożeniowego w zakresie wsparcia międzysektorowego dzieci, uczniów i rodzin na poziomie powiatowym. Projekt polegał na badaniu i opracowaniu modelowych rozwiązań na rzecz świadczonego lokalnie międzysektorowego wsparcia. Wsparciem objęte zostały: dzieci, uczniowie i ich rodziny na podstawie metodyki oceny funkcjonalnej. Wykorzystano do tego celu Międzynarodową Klasyfikację Funkcjonowania Niepełnosprawności i Zdrowia – ICF⁴⁹.

SCWEW Bartoszyce tak opisuje swoje doświadczenia współpracy z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną:

W ramach projektu pilotażowego SCWEW w Brzegu Dolnym, placówka współpracowała z dwoma placówkami partnerskimi: ZSS w Wołowie oraz ZSS w Lubiążu. ZSS w Lubiążu to placówka terapeutyczno-pedagogiczna, która specjalizuje się w pracy z dziećmi i młodzieżą z problemami psychicznymi i uzależnieniami. Placówka dzieliła się swoimi doświadczeniami z nauczycielami szkół ogólnodostępnych, co przyczyniło się do wzrostu świadomości i kompetencji nauczycieli w zakresie pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Placówka zorganizowała również kampanię społeczną na rzecz zdrowia psychicznego „Uwolnij umysł”.

Powiatowe Centrum Edukacji i Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej w Wołowie (PCEIPPP) we współpracy z SCWEW udzieliło wsparcia w zakresie doradztwa metodycznego, organizacji szkoleń i warsztatów dla kadry pedagogicznej placówek ogólnodostępnych, objętych działaniami SCWEW. Ponadto PCEIPPP pomogło kadrze SCWEW w doskonaleniu kompetencji w zakresie prowadzenia sieci współpracy i samokształcenia.

SCWEW w Węgrowie „podjął także współpracę z poradnią psychologiczno-pedagogiczną w Węgrowie. Współpraca z wyspecjalizowaną kadrą poradni (psychologów, pedagogów, logopedów itd.), mającą doświadczenie w wieloaspektowej pracy z dziećmi i rodziną, korzystającą z narzędzi umożliwiających prowadzenie pogłębionej diagnozy oraz zajęć specjalistycznych, obejmowała udział w diagnozie uczniów, rozpoznawaniu ich potrzeb i możliwości w zakresie działań edukacyjnych i wychowawczych. Korzystaliśmy także z konsultacji i wsparcia merytorycznego specjalistów poradni w trakcie planowania

49 Za publikacją SCWEW w Bartoszycach „Budowanie lokalnej sieci wsparcia nauczycieli i funkcjonowania placówek w duchu edukacji włączającej - z doświadczeń Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Bartoszycach”, s. 33.

i realizacji celów terapeutycznych, monitorowania wdrażanych rozwiązań i oceny efektywności zastosowanych instrumentów wsparcia edukacyjno-specjalistycznego”⁵⁰.

Aby doskonalić swój warsztat pracy warto poprosić o „współpracę w gromadzeniu materiałów nauczycieli, gości i oczywiście nauczycieli prowadzących lekcje modelowe, aby opisali swoje spostrzeżenia, przeżycia lub uwagi dotyczące zorganizowanych zajęć”⁵¹.

Wnioski ze współpracy z centrami doskonalenia nauczycieli

SCWEW Kraków z doświadczeń: Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Zrealizowaliśmy trzy tory współpracy Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli (MCDN)- oferta szkoleń dot. edukacji włączającej dla szkół krakowskich, sieć współpracy i samokształcenia dla nauczycieli szkół objętych wsparciem SCWEW, współpraca w ramach konferencji dot. edukacji włączającej, styczeń 2023 r.

SCWEW Bartoszyce na potrzeby pilotażu podpisał formalne porozumienie o współpracy partnerskiej z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Bartoszczach, w którym uwzględnił „następujące obszary współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli:

- szkolenia rad pedagogicznych,
- warsztaty w ramach sieci współpracy,
- modelowe zajęcia prowadzone na terenie szkół,
- konsultacje eksperckie,
- działania informacyjno-promocyjne,
- konferencja podsumowująca działalność SCWEW”⁵².

W podsumowaniu współpracy SCWEW Bartoszyce stwierdza, że „doradcy metodyczni i konsultanci placówek doskonalenia nauczycieli są nieocenionym wsparciem działania specjalistycznych centrów wspierających edukację włączającą. Posiadają odpowiednie kompetencje do pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Doskonale rozumieją ideę edukacji włączającej jako edukacji dostępnej dla każdej osoby uczącej się”⁵³.

Współpraca SCWEW w Węgrowie z Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Siedlcach wynikała z działań podejmowanych na rzecz poszerzenia kompetencji nauczycieli. Każda z instytucji organizujących i prowadzących formy

50 Za publikacją SCWEW w Węgrowie BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie, s. 21.

51 Za publikacją SCWEW w Krakowie *Zajęcia modelowe i ich rola we wspomaganiu pracy nauczycieli*, s. 21.

52 Za publikacją SCWEW w Bartoszczach „Budowanie lokalnej sieci wsparcia nauczycieli i funkcjonowania placówek w duchu edukacji włączającej - z doświadczeń Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Bartoszczach” s. 33.

53 Tamże s. 35.

doskonalenia zawodowego nauczycieli korzysta z zasobów placówek specjalnych w zakresie upowszechniania praktycznych rozwiązań i przykładów działań w obszarze pracy z uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi i rozwojowymi, w tym organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej czy kształcenia specjalnego⁵⁴.

Publiczne placówki doskonalenia realizują swoje zadania przez organizowanie i prowadzenie wspomagania szkół i placówek. Zadania te wynikają bezpośrednio z zapisów Rozporządzenia MEN z dnia 28 maja 2019 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz.U.2019, poz. 1045, § 20.1).

Wnioski ze współpracy z organizacjami pozarządowymi NGO

SCWEW w Sierpcu⁵⁵, współpracuje ze Stowarzyszeniem „Szansa na życie” i prowadzi Warsztaty Terapii Zajęciowej i systematycznie organizuje pikniki rodzinne, na których można zakupić między innymi prace wychowanków, natomiast SCWEW Kraków współpracuje z Forum Rozwoju Regionalnego Polska Wschodnia.

Wnioski Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON)

W łódzkim SCWEW „w ramach współpracy z PFRON zainicjowano budowę sieci współpracy. W grudniu 2022 r., w SOSW nr 6 odbyło się seminarium, w którym wzięli udział przedstawiciele władz Miasta Łodzi, instytucji edukacyjnych (szkół, poradni psychologiczno-pedagogicznych), łódzkich instytucji kultury, bibliotek, a także przedstawiciele pomocy społecznej i placówek ochrony zdrowia. Zespół ten swoją obecnością wzbogacał spotkania sieci współpracy „Podwieczorki – Na Dziewanny”⁵⁶. Są to cykliczne spotkania, na które zapraszani są eksperci różnych resortów i instytucji do prezentacji tematów związanych z edukacją dla wszystkich – np. jednym z takich tematów było ocenianie w grupie zróżnicowanej”.

Wnioski ze współpracy z innymi partnerami

Doskonałym przykładem jest współpraca SCWEW w Węgrowie z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie „w zakresie likwidowania barier w nauczaniu/uczeniu się. Zostało zorganizowane spotkanie dla zainteresowanych rodziców na terenie SOSW w Węgrowie. Poza tym specjaliści SCWEW korzystali z konsultacji telefonicznych z pracownikami PCPR

⁵⁴ Za publikacją SCWEW w Węgrowie „BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie” s. 20,

⁵⁵ <http://scwewsierpc.pl/> [online, dostęp: dn. 19.09.2023].

⁵⁶ Za publikacją SCWEW w Łodzi SZKOŁA DLA KAŻDEGO – OD IDEI DO REALIZACJI Z DOŚWIADCZEŃ PIERWSZEGO ŁÓDZKIEGO SPECJALISTYCZNEGO CENTRUM WSPIERAJĄCEGO EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ, s. 97-98.

w czasie przygotowania lub realizowania wsparcia na terenie placówek ogólnodostępnych. Udało się również zaangażować do współpracy lekarzy specjalistów, w tym neurologa i psychiatrę. Korzystano ze wsparcia w formie wideokonferencji w zakresie rozpoznawania trudności rozwojowych uczniów oraz kierowano rodziców na specjalistyczne wizyty lekarskie po wcześniejszej opinii z przedszkola lub szkoły⁵⁷.

Partnerzy SCWEW w Świdniku ocenili, że „współpraca ze SCWEW pozwoliła nam również na lepsze integrowanie się z lokalną społecznością. Uczestniczymy w różnego rodzaju imprezach, które pozwalają nam lepiej poznać potrzeby naszych uczniów i ich rodzin. Wykorzystujemy również sprzęt z wypożyczalni, co umożliwia nam organizowanie różnych zajęć dodatkowych i rozwijanie zainteresowań naszych uczniów”⁵⁸.

W jednym ze SCWEW stwierdzono w kontekście współpracy, że „z uwagi na wielość zadań, SCWEW w mniejszym stopniu powinno podejmować się działań, które przypisane są innym instytucjom, np. ośrodkom doskonalenia nauczycieli czy poradniom psychologiczno-pedagogicznym; stąd SCWEW powinno być partnerem, nie zaś głównym organizatorem prowadzenia sieci współpracy i samokształcenia edukacji dla wszystkich”⁵⁹.

SCWEW w Brzegu Dolnym współpracował z Dolnośląskim Kuratorium Oświaty we Wrocławiu, które udzieliło znaczącego wsparcia zespołowi SCWEW w postaci:

- pomocy merytorycznej, np. w interpretacji przepisów prawa;
- pomocy praktycznej, np. w współorganizowaniu konferencji;
- promocji idei edukacji włączającej.

*Obecność kuratora i wizytatorów kuratorium podczas ważnych wydarzeń i inicjatyw organizowanych przez SCWEW była budująca i utwierdziło zespół w poczuciu dobrze realizowanego zadania*⁶⁰.

Wnioski z wypożyczalni sprzętu i pomocy dydaktycznych

W Brzegu Dolnym podczas spotkań w ramach Sieci Współpracy i Samokształcenia dla Szkół i Przedszkoli ogólnodostępnych w zakresie edukacji włączającej, SCWEW udało się stworzyć spójne narzędzia i metody służące nauczaniu i uczeniu się uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, w tym z wykorzystaniem zasobów sprzętu specjalistycznego i pomocy dydaktycznych SCWEW. Takie wypożyczalnie, bo o nich

57 Za publikacją SCWEW w Węgrowie „BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie” z. 20.

58 Za publikacją SCWEW w Świdniku „Nowe nie znaczy trudne!” s. 24.

59 Za publikacją SCWEW w Olsztynie Rola i znaczenie SCWEW w kreowaniu codzienności inkluzyjnej w przestrzeniach szkolnych, s. 73.

60 Za publikacją SCWEW w Brzegu Dolnym „MOW jako SCWEW czyli o tym jak: wychowywać, współpracować, wskazywać drogę, wspierać, nie wykluczać i włączać... - dlaczego Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy jest odpowiednim miejscem dla Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą” s.11.

mowa, wypełniają lukę w dostępie nauczycieli i wychowawców szkół i przedszkoli ogólnodostępnych do nowoczesnych i często drogich sprzętów. Sprzęt ten ma poprawiać komunikację oraz nabywanie i rozwijanie przez uczniów podstawowych umiejętności.

Obecnie każdy SCWEW dysponuje wypożyczalnią sprzętu i pomocą specjalistyczną.

Z doświadczeń bydgoskiego SCWEW wynika, że utworzenie i prawidłowe funkcjonowanie takiej wypożyczalni uzależnione jest przede wszystkim od dobrej współpracy całego zespołu SCWEW. Kluczem do sukcesu takiej wypożyczalni są właściwie zdiagnozowane potrzeby wypożyczających, nie mniej jednak ważniejsza jest „systematycznie prowadzona dokumentacja wypożyczeń i zwrotów, sugestie i rekomendacje koordynatorów i nauczycieli uczących w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych biorących udział w projekcie, obserwacje zajęć w nich prowadzonych oraz rozmowy z rodzicami i uczniami klas zróżnicowanych. Ten całokształt specjalistycznej wiedzy powinien być nieustannie rozwijany i doprecyzowany”⁶¹.

Z wniosków SCWEW Łódź: „Wypożyczalnia jako coś ważnego i nowego w systemie: uważałam, że to jest bardzo fajny pomysł, żeby właśnie te dzieci ze szkół ogólnodostępnych móc wspierać z naszej strony, a dodatkowym atutem dla mnie było to, że szkoły ogólnodostępne będą mogły wypożyczać sprzęt.

»Nauczyciele szkół niespecjalnych bali się dotykać tematów związanych z pomocami dydaktycznymi ze specjalistycznymi sprzętami, to się naprawdę zmieniło po przeprowadzaniu różnych instruktaży po zapoznaniu z tymi pomocami, ja myślę, że ci ludzie dużo chętniej wykorzystują dziś sprzęt i pomoce”⁶².

Ośrodek Wsparcia i Testów (OWiT) to instytucja, która wspiera osoby z niepełnosprawnościami w korzystaniu z technologii asystujących. Celem OWiT jest zwiększenie, podtrzymywanie oraz poprawa możliwości samodzielnego funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami.

W województwie świętokrzyskim jedyny (OWiT) powstał przy (SCWEW) w Zespole Placówek Edukacyjno-Wychowawczych w Skarżysku-Kamiennej. OWiT powstał w ramach programu PEFRON „Centra Informacyjno-Doradcze Dla Osób z Niepełnosprawnością” (CIDON). Działania zespołu OWiT były kompleksowe i obejmowały wszystkie etapy procesu doboru i wykorzystania technologii asystujących przez osoby z niepełnosprawnościami. Dzięki temu osoby z niepełnosprawnościami mogły uzyskać niezbędne wsparcie w zakresie wyboru i wykorzystania technologii asystujących, które mogły pomóc im w samodzielnym funkcjonowaniu w życiu codziennym, w pracy i nauce.

61 Za publikacją SCWEW w Bydgoszczy *Działalność i rola Wypożyczalni Specjalistycznego Centrum Wspierania Edukacji Włączającej (SCWEW) w aspekcie nowych wyzwań oświatowych edukacji włączającej w bydgoskich szkołach i przedszkolach ogólnodostępnych*.

62 Za publikacją SCWEW w Łodzi „SZKOŁA DLA KAŻDEGO – OD IDEI DO REALIZACJI Z DOŚWIADCZEŃ PIERWSZEGO ŁÓDZKIEGO SPECJALISTYCZNEGO CENTRUM WSPIERAJĄCEGO EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ” s. 181-182.

SCWEW i OWiT współpracowały w zakresie:

- Wymiany wiedzy i doświadczeń w zakresie sprzętu specjalistycznego i funkcjonowania wypożyczalni.
- Pozyskiwania informacji dotyczących zapotrzebowania na specjalistyczny sprzęt przez osoby z niepełnosprawnościami i placówki oświatowe.
- Aktywnego udziału w organizacji szkoleń, konferencji, spotkań w zakresie pracy z osobami z niepełnosprawnościami, w których uczestniczyli także przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego, ORE, PFRON czy Kuratorium Oświaty;
- Promocji zadań SCWEW – OWiT w przedszkolach/szkolach ogólnodostępnych objętych wsparciem SCWEW w Skarżysku-Kamiennej.

(...) Współpraca z OWiT umożliwiła bezpłatne korzystania i zapoznania się ze sprzętem nowej generacji. Pracownicy OWiT i SCWEW ściśle ze sobą współpracowali poprzez wymianę spostrzeżeń dotyczących sprzętu, który był wykorzystywany na zajęciach przez specjalistów i nauczycieli oraz w domu przez rodziców. Wskazywali, który sprzęt byłby niezbędny do zaopatrzenia placówek na state⁶³.

SCWEW i OWiT stworzyły spójny system pomocy osobom z niepełnosprawnościami. Dzięki współpracy instytucje te mogły kompleksowo wspierać osoby z niepełnosprawnościami w różnych obszarach ich życia.

SCWEW w Toruniu przeprowadził ankietę, pytając o to „jak oceniają Państwo możliwości korzystania z wypożyczalni OWiT?” i otrzymał nie tylko wiele pozytywnych zwrotów, ale również okazało się, że wypożyczanie stało się powszechną praktyką. „Okazuje się, że czasem wystarczy po prostu przyjść do wypożyczalni, porozmawiać, i wrócić bez sprzętu, a mimo to zadowolonym. (...) szkoły jasno zgłaszają, że wypożyczenie sprzętu to tylko jeden z elementów całej układanki wsparcia świadczonego przez wypożyczalnię SCWEW. Konsultacje, szkolenia, prezentacje możliwości – to wysoko oczekiwane usługi”⁶⁴. Jak widać wypożyczalnia sprzętu może być nie tylko wypożyczalnią, ale jednym z elementów systemu wspierania i współpracy ze szkołami.

Jeden z zespołów SCWEW Olsztyn tak ocenił współpracę i organizację wypożyczalni: „Bardzo mi się spodobał sposób, w jaki zorganizowaliśmy tę wypożyczalnię. My dokładnie wiedzieliśmy, co do tej wypożyczalni będzie nam potrzebne. Najpierw zrobiliśmy jedną diagnozę, potem diagnozę pogłębioną. Nie było trudności. Co? Gdzie? Dokładnie było wiadomo, co? Organizacyjnie jest to duże wyzwanie. Współpraca i pomoc tutaj znowu się

63 Za publikacją SCWEW w Skarżysku-Kamiennej *Współpraca Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą oraz Ośrodka Wsparcia i Testów w Skarżysku-Kamiennej w ramach działań na rzecz edukacji włączającej*, s. 19.

64 Za publikacją SCWEW w Toruniu *„Nowoczesne technologie w pracy SCWEW od funkcjonowania wypożyczalni po pracę z grupą zróżnicowaną w szkole ogólnodostępnej”* s. 17-18

zaznaczyła. Należy być w stałym kontakcie z koordynatorami, mimo że zasoby finansowe zostały wykorzystane. Ale zdarzają się szkody, potrzeba kolejnego szkolenia z jego wykorzystania, instruktaże. Największą wartością wypożyczalni SCWEW jest dedykowanie jej do realnych potrzeb danej szkoły”⁶⁵.

Najlepiej działalność wypożyczalni podsumowuje kaliski OwiT: „To kolejny ośrodek, który współpracując w ramach projektu, wspierał rodziców, uczniów już nie tylko objętych projektem. Odbywały się spotkania grupowe, indywidualne, podczas których prezentowaliśmy sprzęt rehabilitacyjny posiadany w wypożyczalni OWiT, co przyczyniło się również do integracji odbiorów”⁶⁶.

Sieć jako ważny element współpracy

*W ramach działań Specjalistycznego Centrum Wspierania Edukacji Włączającej w Białymstoku zostały powołane cztery sieci współpracy i samokształcenia z podziałem na przedszkola, szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe. Podział taki, pozwolił na dostosowanie i dopasowanie treści i tematyki spotkań do potrzeb uczestników sieci na każdym etapie edukacyjnym*⁶⁷.

SCWEW Łódź w wydanej publikacji podkreśla istnienie sieci wsparcia jako ważnej przestrzeni współpracy:

ta sieć jest trochę taką grupą wsparcia, to jest sieć, która ewaluuje, przychodzą nowe osoby, odchodzą ci co już jej nie potrzebują; jest też taka bardzo otwarta przestrzeń do takiego dobrowolnego uczestnictwa.

uwielbiam, kiedy na następne spotkanie przychodzą nowe osoby, doceniam ich dobrowolność i nie jest tak, że zawsze są te same osoby, ale widzę, że za każdym razem na spotkaniu naszej sieci trudno nam jest ją skończyć.

wsparcie sieci skierowane tylko i wyłącznie do nauczycieli, powinno być ukierunkowane na to, żeby zadbali o siebie, biorąc pod uwagę ilość kompetencji jaką posiadamy, no to myślę,

65 Za publikacją SCWEW w Olsztynie „Rola i znaczenie SCWEW w kreowaniu codzienności inkluzyjnej w przestrzeniach szkolnych”.

66 Za publikacją SCWEW w Kaliszu „Współpraca Specjalistycznego Centrum Edukacji Włączającej w Kaliszu ze środowiskiem lokalnym – wzajemne oddziaływanie i korzyści” s.27.

67 Za publikacją SCWEW w Białymstoku „O oswajaniu inkluzji w rzeczywistości szkolnej – doświadczenia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Białymstoku” s. 32.

*że jakby to my jesteśmy tymi osobami, które w najpełniejszym takim spektrum mogą, tutaj tego wsparcia udzielać*⁶⁸.

W SCWEW w Podgłęboku, w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Podgłęboku powstała sieć współpracy i samokształcenia SCWEW. „Opracowując koncepcję działania, przyjęto założenie, że Sieć będzie prowadzona w systemie hybrydowym. Spotkania członków sieci odbywają się zarówno, w formie cyklicznych spotkań stacjonarnych, networkingu a także samodzielnej pracy przez Internet”⁶⁹. W tym celu koordynator stworzył platformę, która umożliwiła uczestnikom współpracę, wymianę doświadczeń, analizę dobrych praktyk, pozyskiwanie wsparcia ekspertów, poszerzanie kompetencji i nawiązywanie kontaktów. W praktyce, praca ta polegała na realizacji działań, takich jak zbieranie informacji od uczestników, organizowanie spotkań, tworzenie materiałów, współpraca z ekspertami, szkolenia i wdrażanie nowych rozwiązań.

Efektem współpracy SCWEW z podmiotami zewnętrznymi był spot reklamowy kampanii społecznej promującej edukację włączającą, nagrany we współpracy ze Starostwem Powiatowym w Łęcznej⁷⁰ oraz liczne, profesjonalnie opracowania i publikacje wspierające działania SCWEW.

*W ramach pilotażu zgodnie z zadaniami grantowymi, SCWEW w Olsztynie zorganizował sieć współpracy i samokształcenia dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych o nazwie: »Edukacja włączająca w praktyce. (...). Sieć współpracy i samokształcenia była realizowana wspólnie z Warmińsko – Mazurskim Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie. Uczestnikami sieci byli nauczyciele szkół, którzy przystąpili do projektu. Liczną grupę stanowili nauczyciele spoza projektu, z województwa warmińsko-mazurskiego. Do sieci Edukacja włączająca w praktyce« aktywnie dołączyła sieć pedagogów specjalnych. Aktywność nauczycieli podczas spotkań sieci była imponująca, czasem sięgała blisko 100 osób*⁷¹.

Po spotkaniu sieci jeden z dyrektorów podzielił się cenną refleksją, którą warto tu zacytować: „Wysiłę się na szczerość. Z jednej strony edukacja włączająca to profesjonalne podejście do tematu. Ponieważ my w naszych szkołach próbujemy unifikować naszych uczniów. Edukacja włączająca sprawiła, że spojrzeliśmy szerzej. Z drugiej strony

68 Za publikacją SCWEW w Łodzi „SZKOŁA DLA KAŻDEGO – OD IDEI DO REALIZACJI Z DOŚWIADCZEŃ PIERWSZEGO ŁÓDZKIEGO SPECJALISTYCZNEGO CENTRUM WSPIERAJĄCEGO EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ s. 181.

69 Za publikacją SCWEW w Podgłęboku „Redukcja czynników ryzyka wykluczenia społecznego dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym – wypracowane rozwiązania s. 19.

70 <https://drive.google.com/drive/folders/17BsrZqrGuHnWvxcxNxILf8lZVZQYis2X> [online, dostęp dn. 18.09.2023]

71 Za publikacją SCWEW w Olsztynie Rola i znaczenie SCWEW w kreowaniu codzienności inkluzyjnej w przestrzeniach szkolnych.

uświadomiłam sobie po tym czasie wspólnego działania, że edukacja włączająca nie jest dla wszystkich. Owszem udział dał mi poczucie bezpieczeństwa, doprowadziłyśmy do wielu spotkań, działań, na które byśmy się nie zdecydowały, gdyby nie współpraca ze SCWEW. Nie mielibyśmy takiej odwagi działania. Ale jednak są osoby, które nie chcą tego przyjąć. I to jest dla mnie odkrycie. Jestem idealistką i myślałam, że wiele można dokonać. Ale uświadomiłam sobie, że nie. I nie będę robiła nic na siłę. Ale może też przyszło mi działać w trudnym środowisku?”⁷².

Współpraca SCWEW z perspektywy szkoły branżowej:

*Efektem działań sieci współpracy było wypracowanie rekomendacji dotyczących wykorzystania metody odwróconej klasy w uczeniu się i nauczaniu uczniów z niepełnosprawnością słuchową, które mają na tyle uniwersalny charakter, że mogą być wykorzystane do pracy w grupie zróżnicowanej. Bardzo ważnym zagadnieniem poruszonym w sieci współpracy, z punktu widzenia szkoły branżowej, było znaczenie właściwie przeprowadzonego doradztwa zawodowego dla ucznia ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi. Konkluzją spotkania było stwierdzenie, że doradztwo zawodowe ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinno odbywać się we współpracy z rodzicami od najwcześniejszych lat szkoły podstawowej i powinno uwzględniać nie tylko potrzeby i zainteresowania ucznia, ale również jego możliwości sprostaną wymaganiom edukacyjnym w przygotowaniu do wybranego zawodu*⁷³.

Z zebranych materiałów i wypowiedzi wynika, że aby SCWEW skutecznie realizować swoje zadania potrzebny jest kompetentny koordynator, optymistycznie patrzący w przyszłość, z wizją dotyczącą współpracy z instytucjami i organizacjami.

W związku z licznymi, wyzwaniowymi zadaniami, lider powinien posiadać charyzmę, odpowiednie cechy i umiejętności takie jak m.in.:

- charyzma – lider ma osobowość, która przyciąga innych i sprawia, że chcą go słuchać i podążać za nim.
- dobra komunikacja – lider potrafi jasno i skutecznie komunikować się z innymi.
- umiejętność motywowania – lider potrafi motywować innych do działania i osiągania celów.
- umiejętność budowania relacji – lider potrafi budować i utrzymywać dobre relacje z innymi.
- decyzyjność – lider potrafi podejmować trudne decyzje i ponosić za nie odpowiedzialność.
- umiejętność rozwiązywania problemów – lider potrafi rozwiązywać złożone problemy.

⁷² Tamże.

⁷³ Za publikacją SCWEW w Sieradzu *Szkoła branżowa jako odbiorca wsparcia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Sieradzu*, s. 54.

- adaptacja – lider potrafi zaadaptować się do zmian i nowych sytuacji.

Podsumowując na liderów, należy wybierać osoby, które inspirują innych do działania i pokazują swoim przykładem, że edukacja włączająca jest możliwa i może przynieść wymierne korzyści wszystkim uczestnikom procesu edukacyjnego.

Rozwiązania w zakresie współpracy z partnerami zewnętrznymi

W V etapie funkcjonowania pilotażu SCWEW w Brzegu Dolnym powstała sieć współpracy i samokształcenia dla szkół i przedszkoli ogólnodostępnych w zakresie edukacji włączającej „Sieć polegała przede wszystkim na wzajemnej wymianie doświadczeń oraz refleksji nad tym, z jakimi potrzebami mierzy się współczesna szkoła oraz przed jakimi wyzwaniami stoi współczesny nauczyciel. W związku z tym, głównym celem spotkań w ramach sieci była wymiana informacji i doświadczeń. Nauczyciele dzielili się swoimi dobrymi praktykami, pomysłami i spostrzeżeniami w obrębie obszarów tematycznych, dotyczących edukacji włączającej w aspekcie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, trudnych zachowań w grupie oraz uczniów z autyzmem i zespołem Aspergera, którzy uczą się w placówkach ogólnodostępnych”⁷⁴.

Dzięki wspólnym działaniom nauczycieli można było wdrożyć efektywne strategie i koncepcje edukacji włączającej do szkolnych praktyk.

Cytat z jednego z badań ankietowych a zarazem sugestia i dobra praktyka w jednym: „Mieliśmy okazję (SCWEW Wrocław) odbyć wizytę studyjną w Neapolu, we Włoszech nie ma szkół specjalnych, od szeregu lat uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) uczą się w szkołach ogólnodostępnych. Dzięki ścisłej współpracy sektorów (edukacja, służba zdrowia, opieka społeczna) przepływ informacji dotyczący potrzeb szkół jest bardzo precyzyjny. Jeżeli nauczyciel zgłasza potrzebę zajęć z logopedą, to specjalista przyjeżdża na cały dzień do szkoły. Uczeń, który kończy jeden etap edukacyjny i przechodzi do nowej szkoły, to z uczniem przychodzi nauczyciel (w początkowym okresie adaptacyjnym), który przekazuje wszystkie informacje dotyczące jego potrzeb”.

W SCWEW w Świdniku „w celu możliwie najefektywniejszego prowadzenia edukacji włączającej przedszkole nawiązało systemową współpracę z Centrum Terapii Zajęciowej w Świdniku, Specjalnym Zespołem Szkolno-Wychowawczym w Świdniku oraz Miejskim Centrum Pomocy. Nawiązano też współpracę z ośrodkami diagnozy i terapii w Polsce dla wymiany doświadczeń i pozyskiwania informacji organizacyjnych. W jednostce powołano też zespół konsultacyjny dla rodziców dzieci zainteresowanych wczesnym wspomaganie rozwoju dziecka (prawidłowości i odchylenia w rozwoju dziecka oraz możliwości korygująco-stymulujących) – poradnictwo specjalistyczne dla dzieci i ich rodziców, realizowane jest również poprzez współpracę z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Świdniku”⁷⁵.

74 Za publikacją SCWEW w Brzegu Dolnym *MOW jako SCWEW czyli o tym jak: wychowywać, współpracować, wskazywać drogę, wspierać, nie wykluczać i włączać...* - dlaczego Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy jest odpowiednim miejscem dla Specjalistycznego Centrum Wspierającej Edukację Włączającą, s. 19.

75 Za publikacją SCWEW w Świdniku *Nowe nie znaczy trudne!*, s. 29.

Połączenie potencjału wszystkich partnerów w ramach SCWEW i wykorzystanie go w działaniach wspierających, doradczych i pomocowych stanowi swego rodzaju innowację pedagogiczną, która odniosła sukces w wymiarze lokalnym. Na podstawie konkretnych przykładów współpracy przedstawionych powyżej, można wyciągnąć następujące wnioski:

- Współpraca powinna być systemowa i zaplanowana. Powinna być oparta na jasno określonych celach i zasadach.
- Współpraca powinna być oparta na partnerstwie. Wszyscy uczestnicy współpracy powinni mieć równy głos i możliwość wpływania na jej przebieg.
- Współpraca powinna być otwarta na nowe rozwiązania. Powinna być elastyczna i dostosowywać się do zmieniających się potrzeb.

Dla koordynatorów ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW ważne były nowe kompetencje dotyczące koordynowania działań w zakresie tak dużego i długotrwałego projektu, jak i konkretne umiejętności dotyczące aranżowania przyjaznej przestrzeni, czy metod i form pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych⁷⁶.

Zdaniem koordynatorów ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW, formą wsparcia, której organizacja sprawiała największą trudność były konsultacje eksperckie dla rodziców. Podkreślano, że przekonanie rodziców do skorzystania z konsultacji specjalistów zewnętrznych, było problematyczne. Pozytywne efekty dawała jednak odpowiednia motywacja i rzetelna informacja czego spotkanie będzie dotyczyć – konkretne argumenty⁷⁷.

Kadra SCWEW zwróciła uwagę na trudności związane z prowadzeniem zajęć modelowych w przedszkolu i szkołach ogólnodostępnych. Nauczyciele – specjaliści na co dzień pracują z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym, nie są »przedmiotowcami«. Dlatego zajęcia modelowe mogły dotyczyć tylko zajęć rewalidacyjnych, specjalistycznych i zajęć z wychowawcą⁷⁸.

Rozwiązywanie trudności i problemów w pojedynkę może być trudne i frustrujące. Często jesteśmy ograniczeni naszymi własnymi umiejętnościami i zasobami. Dlatego wspólne działanie SCWEW daje nam dostęp do szerszej perspektywy i większej wiedzy.

⁷⁶ Za publikacją SCWEW w Częstochowie *Planowanie, organizowanie i realizowanie wsparcia, czyli podejście procesowe w funkcjonowaniu Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Częstochowie*, s. 60.

⁷⁷ Tamże, s. 62.

⁷⁸ Za publikacją SCWEW w Częstochowie *Planowanie, organizowanie i realizowanie wsparcia, czyli podejście procesowe w funkcjonowaniu Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Częstochowie*, s. 62.

Możemy podzielić się swoimi problemami, pomysłami i doświadczeniami, aby znaleźć najlepsze rozwiązanie. Współpraca SCWEW z innymi może również być bardziej motywująca i inspirująca.

Oto kilka przemyśleń, które niech posłużą jako rekomendacje dla pracowników SCWEW:

Dobrze, aby zajęcia modelowe były prowadzone przez specjalistę danego tematu w klasie, w grupie lub indywidualnie. Powinny pokazywać nauczycielom, jak stosować konkretne metody, techniki i strategie pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Konsultacje indywidualne są bardziej efektywne niż konsultacje grupowe, dlatego warto by było wprowadzić ich więcej. W konsultacjach indywidualnych pracownik SCWEW ma więcej czasu, aby poświęcić na rozmowę z nauczycielem i zrozumieć jego potrzeby.

Sieć współpracy dla nauczycieli to możliwość regularnych spotkań, aby móc dzielić się doświadczeniami i pomysłami. Sieć współpracy może być dobrym miejscem do wymiany informacji o nowych metodach i strategiach pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Szkolenia i warsztaty dla nauczycieli powinny być prowadzone w sposób proaktywny, czyli w odpowiedzi na potrzeby nauczycieli. Pracownik SCWEW powinien regularnie pytać nauczycieli o ich potrzeby i oczekiwania.

Oprócz działań procesowych, czyli regularnie prowadzonych działań wspierających nauczycieli, należy również prowadzić działania interwencyjne. Działania interwencyjne są skierowane do nauczycieli, którzy napotykają na trudności w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Zapewnienie dostępu nauczycieli do narzędzi diagnostycznych. Narzędzia diagnostyczne mogą być pomocne w identyfikacji potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i dobrze wiedzieć jak ich używać.

Zalecenia w zakresie wsparcia dla rodziców:

- Organizowanie większej ilości indywidualnych konsultacji z rodzicami.
- Organizowanie warsztatów dla rodziców dzieci bez orzeczeń i uczniów z autyzmem wysokofunkcjonującym.
- Warsztaty dla rodziców to dobry sposób na przekazanie wiedzy i umiejętności.
- Pracownik SCWEW powinien pomagać nauczycielom i rodzicom w przepracowaniu trudności na bieżąco. Nie należy odkładać trudności na potem.

- Pracownik SCWEW powinien pomagać nauczycielom i rodzicom w wskazywaniu dobrych kierunków działań. Nie powinien pouczać, oceniać ani krytykować.
- Nie pozostawianie nauczyciela, rodzica, ucznia samych sobie.

Pracownik SCWEW powinien zapewnić wsparcie nauczycielom, rodzicom i uczniom, którzy tego potrzebują. Nie należy ich zostawiać samych.

Wsparcie dla nauczycieli może być prowadzone poprzez obserwacje koleżeńskie, a te „mają sens tylko wówczas, kiedy nauczyciel prowadzący zajęcia jest otwarty i gotowy do współpracy, kiedy chce otrzymać *feedback* i z niego korzystać”⁷⁹.

Zalecenia w zakresie wsparcia dla dzieci/uczniów:

- Uczniowie w szkołach ponadpodstawowych mogą napotykać różne trudności. Pracownik SCWEW może organizować zajęcia i warsztaty dla uczniów w szkołach ponadpodstawowych, aby wspierać ich w rozwoju i uczeniu się.
- Proponowanie i prowadzenie większej ilości warsztatów dla dzieci i młodzieży.
- Uczniowie powinni mieć możliwość identyfikowania uczestniczenia w zajęciach dotyczących coraz częściej występujących sytuacji lękowych, problemu samookaleczenia czy transpłciowości wśród dzieci/uczniów.

Jak wskazuje w SCWEW Bartoszyce „Jednym z aspektów działania Zespołu SCWEW było uświadamianie pracownikom szkół istoty współpracy z rodzicem dziecka, z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. Diagnozy wskazywały, że ogólnie rozumiane zasady kooperacji na linii rodzic – nauczyciel są znane, jednak zauważono deficyty w wiedzy dotyczącej procesu godzenia się rodziców z niepełnosprawnością dziecka. (...)

Należy pamiętać, że rodzice nie są przygotowani na przyjście na świat dziecka z niepełnosprawnością, oczekują na wymarzonego, doskonałego potomka. Kiedy rzeczywistość okazuje się inna, rodzina przeżywa swoisty kryzys”⁸⁰.

Dalej czytamy: „Istotnym jest, aby nauczyciele mieli świadomość, że w zależności którą z ww. faz przeżywa rodzic współpraca z nim będzie przebiegała zupełnie inaczej a działania szkoły będą musiały być dostosowane”⁸¹.

79 Za publikacją SCWEW w Bartoszykach *Budowanie lokalnej sieci wsparcia nauczycieli i funkcjonowania placówek w duchu edukacji włączającej - z doświadczeń Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Bartoszykach*.

80 Za publikacją SCWEW w Bartoszykach *Budowanie lokalnej sieci wsparcia nauczycieli i funkcjonowania placówek w duchu edukacji włączającej - z doświadczeń Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Bartoszykach*, s. 28.

81 Tamże.

Cenną sugestią może być to, że jak określono w jednym ze SCWEW „doradztwo zawodowe i edukacyjne powinno być realizowane już na etapie szkoły podstawowej, również we współpracy z rodzicami uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”⁸².

Wypożyczalnia sprzętu

Na podstawie przedstawionych opinii można wysnuć następujące rekomendacje dotyczące działalności i współpracy podczas prowadzenia wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego i wspomagającego:

- Przy tworzeniu wypożyczalni należy przeprowadzić diagnozę potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami uczęszczających do danej placówki. Diagnoza powinna obejmować identyfikację rodzajów niepełnosprawności, potrzeb edukacyjnych i społecznych uczniów.
- Należy opracować procedurę wypożyczania sprzętu, która będzie uwzględniała potrzeby wszystkich użytkowników. Procedura powinna być jasna i przejrzysta, a także powinna być dostosowana do specyfiki danej placówki.
- Należy organizować szkolenia dla użytkowników sprzętu. Szkolenia powinny obejmować informacje na temat zasad bezpiecznego użytkowania sprzętu, a także na temat jego możliwości i ograniczeń.
- Należy promować działalność wypożyczalni wśród rodziców uczniów z niepełnosprawnościami. Promocja powinna obejmować informacje na temat zasad wypożyczania sprzętu, a także na temat korzyści płynących z użytkowania sprzętu.

Ważne jest, aby pamiętać, że wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego i wspomagającego może być cennym narzędziem wspierającym edukację włączającą. Aby wypożyczalnia była skuteczna, konieczna jest ścisła współpraca między wszystkimi uczestnikami procesu edukacyjnego.

Oto kilka krótkich rekomendacji współpracy z JST:

- Należy tworzyć zespoły robocze, w skład których wchodziłyby przedstawiciele SCWEW, JST i innych instytucji wspierających edukację włączającą. Zespoły robocze powinny zajmować się konkretnymi zadaniami związanymi z edukacją włączającą.
- Należy prowadzić działania informacyjne i promocyjne, które będą uświadamiały społeczeństwu korzyści płynące z edukacji włączającej. Działania informacyjne i promocyjne powinny być skierowane do rodziców, nauczycieli, uczniów i władz lokalnych.

⁸² Za publikacją SCWEW w Sieradzu *Szkoła branżowa jako odbiorca wsparcia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Sieradzu*.

W zakresie współpracy SCWEW z PDN ważne jest korzystanie z oferty i zasobów biblioteki PDN. Pracownik SCWEW może udostępniać wykaz przydatnej literatury przygotowanej przez pracownika PDN na sieci współpracy. Biblioteka może również udostępniać materiały edukacyjne dostosowane do pracy z uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi.

Na podstawie wymienionych wcześniej wniosków SCWEW wnioskujemy, że współpraca między SCWEW a uczelniami jest istotna z kilku powodów.

Po pierwsze, pozwala na wymianę wiedzy i doświadczeń pomiędzy praktyką i nauką. SCWEW to jednostki, które mają bezpośredni kontakt z uczniami z niepełnosprawnościami i ich rodzinami. Uczelnie posiadają natomiast wiedzę i doświadczenie w zakresie pedagogiki specjalnej, psychologii, rehabilitacji i innych dziedzin związanych z niepełnosprawnością. Współpraca tych dwóch środowisk pozwala na tworzenie nowych rozwiązań i metod wsparcia, które są dostosowane do potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami.

Po drugie, współpraca między SCWEW a uczelniami przyczynia się do rozwoju kadry SCWEW. Specjaliści SCWEW mogą uczestniczyć w szkoleniach i kursach organizowanych przez uczelnie. Dzięki temu mogą poszerzać swoją wiedzę i umiejętności, co przekłada się na lepszą jakość udzielanego wsparcia.

Po trzecie, współpraca między SCWEW a uczelniami pozwala na popularyzację wiedzy na temat niepełnosprawności. Uczelnie mogą organizować konferencje, szkolenia i inne wydarzenia, które mają na celu zwiększenie świadomości społecznej na temat niepełnosprawności. Dzięki temu osoby z niepełnosprawnościami są lepiej rozumiane i akceptowane przez społeczeństwo.

Wspomniany w treści przykład współpracy między SCWEW w Łodzi a uczelniami, jest dobrym przykładem tego, jak taka współpraca może przynieść wymierne korzyści. W ramach tej współpracy przeprowadzono badanie walidacyjne narzędzia dotyczącego oceny funkcjonalnej, opartej na modelu biopsychospołecznym. Badanie to pozwoliło na sprawdzenie przydatności tego narzędzia w praktyce. W wyniku badania wyłoniono 10 dzieci i 10 uczniów, którzy wraz ze swoimi rodzinami zostali objęci specjalistycznym wsparciem międzysektorowym. To działanie przyczyniło się do poprawy jakości życia tych dzieci i uczniów.

Centra informacyjno-doradcze dla osób z niepełnosprawnością (CIDON) to instytucje, które świadczą kompleksowe usługi informacyjne i doradcze dla osób z niepełnosprawnością oraz ich otoczenia. OWiT powstał w ramach programu PEFRON „Centra Informacyjno-Doradcze Dla Osób z Niepełnosprawnością” (CIDON).

Współpraca SCWEW i OWiT przyczyniła się do poprawy jakości edukacji włączającej w placówkach ogólnodostępnych. Dzięki współpracy:

- Wzmocniono kompetencje dydaktyczne i wychowawcze nauczycieli szkół ogólnodostępnych.

- Dostarczono nauczycielom narzędzi i wiedzy potrzebnych do pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.
- Udostępniono uczniom sprzęt i pomoce dydaktyczne, które mogą ułatwić im naukę i funkcjonowanie w szkole.
- Zapewniono wsparcie nauczycielom i rodzicom w rozpoznaniu potrzeb uczniów i organizacji wsparcia dla nich.

Współpraca SCWEW i OWiT to przykład skutecznego modelu wsparcia edukacji włączającej. Dzięki współpracy instytucji tych udało się wypracować rozwiązania, które przyczyniły się do poprawy jakości edukacji dla wszystkich uczniów, w tym uczniów z niepełnosprawnościami.

Współpraca SCWEW i OWiT objęła następujące obszary:

- Szkolenia i warsztaty dla nauczycieli: SCWEW i OWiT oferowały nauczycielom szkolenia i warsztaty z zakresu edukacji włączającej, oceny funkcjonalnej, pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych i korzystania ze specjalistycznego sprzętu.
- Wypożyczalnia sprzętu i pomocy dydaktycznych: SCWEW i OWiT udostępniały uczniom sprzęt i pomoce dydaktyczne, które mogą ułatwić im naukę i funkcjonowanie w szkole.
- Wsparcie dla nauczycieli i rodziców: SCWEW i OWiT oferowały nauczycielom i rodzicom wsparcie w rozpoznaniu potrzeb uczniów i organizacji wsparcia dla nich.

Dzięki współpracy SCWEW i OWiT:

- Nauczyciele szkół ogólnodostępnych zyskali dostęp do fachowej wiedzy i umiejętności potrzebnych do pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.
- Uczniowie z niepełnosprawnościami mieli dostęp do specjalistycznego sprzętu i pomocy dydaktycznych, które mogą ułatwić im naukę i funkcjonowanie w szkole.
- Rodzice uczniów z niepełnosprawnościami uzyskali wsparcie w zakresie rozpoznania potrzeb ich dzieci i organizacji wsparcia dla nich.

Współpraca SCWEW i OWiT to przykład dobrej praktyki, która może być inspiracją dla innych instytucji działających na rzecz edukacji włączającej.

Propozycja SCWEW Kraków dotycząca współpracy z lekarzami:

Zapytanie jednego z pracowników sieci:

Pamiętam, że na forum ogólnym dyskusja na ten temat już wybrzmiała. Zdrowie psychiczne naszych uczniów jest w złym stanie. Uważamy, że SCWEW powinien współpracować nie tylko z psychiatrami (choć, ze względu na ich ilość może to być bardzo utrudnione), ale też z innymi specjalistami.

Odpowiedź:

Jak się cieszę, że odpowiedziałaś na poruszony przeze mnie problem. Nasz SCWEW dostał zgodę na szkolenia i konsultacje dla nauczycieli, ale również konsultacje lekarza psychiatry z rodzicami i uczniami. Mogliśmy też korzystać z pomocy terapeutów. Te działania przynosiły dobre rezultaty. To, że w naszym zespole SCWEW jest terapeuta i psycholog to też dobra sprawa, bo od razu wyłapywali ww. potrzeby w szkołach objętych naszą opieką.

Pojawiły się również zapisy dotyczące roli SCWEW we wspieraniu uczniów z problemami psychicznymi SCWEW Kraków:

Diagnoza- oczekiwania szkół (listopad 2021):

- uzależnienia od internetu;
- niepokojące zachowania dzieci (apatia, smutek, zmęczenie);
- zdrowie psychiczne;
- metody radzenia sobie ze stresem;
- mutyzm wybiórczy;
- szkolenie nt. uczniów z depresją;
- zjawisko depresji wśród dzieci i młodzieży;
- zaburzenia psychiczne u dzieci – jak wcześniej rozpoznać i reagować;
- jak odnosić się do uczennicy, która chce być nazywana Maćkiem;
- jak radzić sobie z frustracją ucznia, który ma problemy z nauką;
- sposoby radzenia sobie z agresją (głównie słowną u dzieci);
- metody pracy z dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym: jak aktywizować dzieci i młodzież zagrożoną niedostosowaniem społecznym.

Diagnoza – oczekiwania szkół (wrzesień 2022):

- praca z uczniem niechętnym do nauki, motywowanie uczniów do nauki;
- praca z dzieckiem sprawiającym problemy wychowawcze;
- problemy emocjonalne w wieku dorastania;
- brak poczucia własnej wartości u uczniów;
- jak motywować dziecko do nauki;
- niska samoocena u młodzieży;
- jak radzić sobie z frustracją ucznia;
- depresja i niska samoocena u młodzieży;
- lęk i stres w czasie zagrożenia;
- zaburzenia psychiczne w wieku szkolnym;
- depresja u młodzieży;

- psychoseksualność w szkole- o wszystkim, co może zaskoczyć w sprawie płci i orientacji seksualnej;
- psychoseksualność w szkole;
- depresja i niska samoocena u dzieci i młodzieży;
- zaburzenia obsesyjno-kompulsywne u dzieci i młodzieży;
- zdrowie psychiczne – czym jest i jak o nie dbać;
- agresja wśród uczniów – jak sobie z tym radzić;
- jak pozbyć się złych nawyków i uzależnień;
- jak pomagać sobie i uczniom/dzieciom w kryzysie;
- trening umiejętności społecznych w profilaktyce niedostosowania społecznego;
- zaburzenia obsesyjno-kompulsywne – praca z uczniem w klasie i indywidualnie;
- zaburzenia tożsamości płciowej nastolatków;
- profilaktyka chorób psychicznych wśród młodzieży;
- uczeń w kryzysie;
- zaburzenia psychiczne młodzieży, samookaleczenia, próby samobójcze;
- ochrona i wzmacnianie zdrowia psychicznego młodzieży;
- zespół dezaprobaty płci.

Działania w liceum:

- Szkolenie rady pedagogicznej dotyczące problemów z tożsamością płciową;
- Konsultacje eksperckie na temat problemów uczniów z tożsamością płciową i ich relacji z grupą;
- Działanie doradczo-szkoleniowe na temat prób samobójczych i samookaleczeń (przyczyny, jak rozpoznać osobę, która planuje działanie, jak reagować na informacje o obniżonym nastroju ucznia);
- Szkolenie rady pedagogicznej dotyczące zaburzeń lękowych;
- Konsultacje eksperckie dotyczące wsparcia uczniów z depresją, uzależnieniem, w kryzysach rodzinnych, transpłciowych i homoseksualnych;
- Szkolenie rady pedagogicznej na temat pracy z uczniem niechętnym do nauki – jak motywować i aktywizować uczniów;
- Konsultacje eksperckie dla nauczycieli na temat motywowania uczniów;
- Szkolenie rady pedagogicznej na temat używek i substancji psychoaktywnych;
- Obserwacje i konsultacje eksperckie – zachowania opozycyjno-buntownicze młodzieży;
- Oczekiwanie RP – spotkania z młodzieżą w klasach maturalnych – obniżanie stresu; cykliczne konsultacje nt. aktywizowania i motywowania uczniów.

Działania w szkole podstawowej:

- Szkolenie rady pedagogicznej dotyczące zaburzeń psychicznych;

- Konsultacje eksperckie na temat problemów uczniów z tożsamością płciową;
- Działanie doradczo-szkoleniowe – wpływ chorób przewlekłych na stan psychiczny i emocje, funkcjonowanie dziecka z chorobą psychiczną w strukturze klasy, ocenianie, klasyfikowanie ucznia z zaburzeniami psychicznymi;
- Konsultacje dla rodziców z lekarzem psychiatrą;
- Szkolenie rady pedagogicznej na temat motywowania i aktywizowania uczniów;
- Szkolenie rady pedagogicznej – uczeń z zaburzeniami zachowania w szkole;
- Szkolenie rady pedagogicznej na temat pracy z uczniem z zaburzeniami koncentracji uwagi, z ADHD;
- Oczekiwanie specjalistów a lekarz psychiatra dostępny na konsultacje telefoniczne lub stacjonarne na terenie szkoły, tzw. „dyżury” – niemożliwe do zrealizowania.

Działania w technikum:

- Szkolenie rady pedagogicznej dotyczące samobójstw i prób samobójczych;
- Szkolenie rady pedagogicznej na temat metod pracy z młodzieżą ZNS;
- Szkolenie rady pedagogicznej na temat używek i substancji psychoaktywnych;
- Szkolenie rady pedagogicznej na temat motywowania i aktywizowania uczniów.

Jednoczesne działania prowadzone we wszystkich placówkach:

- Działanie doradczo-szkoleniowe na temat wspierania dzieci i młodzieży z terenów objętych konfliktem zbrojnym;
- Działanie doradczo-szkoleniowe – Jak rozmawiać z dzieckiem/nastolatkiem o wojnie.

Cenny wniosek z funkcjonowania wyciągnął jeden z koordynatorów mówiąc, że „ściśta współpraca ze specjalistami SCWEW Sieradz przyniosła wiele korzyści, np. większą otwartość nauczycieli na podejmowanie rozmów na temat problemów w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Stwierdził, że: „Zalet jest dużo SCWEW-u i tej edukacji włączającej. Jednakże w szkolnictwie branżowym i tutaj muszę to mocno wyartykułować, mamy dużo problemów z tym chociażby, że lekarze medycyny pracy nie rozróżniają możliwości uczenia się, a możliwości pracy w danym zawodzie i wiele dysfunkcji dzieci, naprawdę powinno eliminować te dzieci z nauki w danych zawodach szkolnictwa branżowego, a niestety, jeżeli mamy orzeczenie lekarskie, że uczeń nadaje się, dyrektor tak naprawdę ma związane ręce. (...) Co w przypadku, gdy zauważymy, że jakaś dysfunkcja u danego ucznia powstaje?”. Ta wypowiedź pokazuje, jak ważne są badania i wsparcie lekarskie w przyszłej działalności Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą”⁸³.

⁸³ Za publikacją SCWEW w Sieradzu *Szkoła branżowa jako odbiorca wsparcia Specjalistycznego Centrum Wspierającej Edukację Włączającą w Sieradzu* s.58

Podsumowanie:

Z analizy wniosków, autorefleksji i rekomendacji z 23 SCWEW wynika, że:

Wzmocnienie współpracy między SCWEW a placówkami ogólnodostępnymi wymaga zaangażowania obu stron. Ważne jest, aby kadra SCWEW miała dostęp do wysokiej jakości szkoleń i innych form doskonalenia, które umożliwią jej zdobycie niezbędnych kompetencji. Dzięki temu będzie mogła skutecznie wspierać nauczycieli w pracy z uczniami o szczególnych potrzebach edukacyjnych. Oto przykłady działań, które mogą wspierać zaangażowanie i współpracę:

- Organizacja wspólnych konferencji i szkoleń, na których kadra SCWEW i nauczyciele z placówek ogólnodostępnych mogliby dzielić się wiedzą i doświadczeniem.
- Wsparcie finansowe i organizacyjne dla kadry SCWEW, która chce się kształcić w zakresie edukacji włączającej.
- Tworzenie platformy online, na której kadra SCWEW i nauczyciele z placówek ogólnodostępnych mogliby wymieniać się materiałami i informacjami.

Współpraca między SCWEW a placówkami ogólnodostępnymi może być skuteczna, jeśli będzie oparta na wzajemnym zrozumieniu i partnerstwie. Ważne jest, aby obie strony były otwarte na współpracę i dzielenie się wiedzą i doświadczeniem. Dzięki temu można wspólnie wypracować rozwiązania, które będą korzystne dla wszystkich uczniów, bez względu na ich możliwości. Taką współpracę można wspierać poprzez np.:

- Organizację wspólnych zespołów zadaniowych, w których nauczyciele z placówek ogólnodostępnych i specjaliści SCWEW wspólnie opracowują plany działań dla uczniów i rodziców.
- Wspólne prowadzenie zajęć rewalidacyjno-kompensacyjnych dla uczniów z niepełnosprawnościami.
- Wspólną organizację konferencji i szkoleń dla nauczycieli i rodziców na temat edukacji włączającej.

Dyrektorzy powinni być przekonani do nowej formy wsparcia. Ich zaangażowanie i pozytywne nastawienie przełoży się na chęć współpracy nauczycieli z zespołem SCWEW, dlatego warto prezentować informacje o działaniach SCWEW podczas konferencji i spotkań z dyrektorami.

Ważne jest, aby wsparcie było dostosowane do potrzeb placówki. Zbyt wiele, ściśle określonych działań, brak możliwości wyboru form wsparcia i ich częstotliwości, szybkie tempo, nie sprzyjają budowaniu atmosfery bezpieczeństwa, zaufania i współpracy.

Należy zwiększyć elastyczność w zakresie form wsparcia. Formy wsparcia powinny wynikać z potrzeb placówek. Nie każda placówka potrzebuje tego samego rodzaju wsparcia i w takim samym stopniu.

Promocja działań SCWEW powinna być prowadzona w partnerstwie z placówkami ogólnodostępnymi i podmiotami zewnętrznymi. Dzięki temu można dotrzeć do szerszego grona odbiorców i zwiększyć efektywność działań.

Ważne jest aby inne instytucje i podmioty zrozumiały, że SCWEW nie jest konkurencją, ale uzupełnieniem działań wspierających. Należy promować działania SCWEW i informować o ich osiągnięciach. To zaangażowanie społeczności jest kluczem do sukcesu. Warto oczywiście w rozwiązaniach systemowych uwzględnić powyższe uwagi.

Konkluzja wynikająca z analizy materiałów źródłowych

Dwa lata doświadczeń (SCWEW Łódź) rozbudziły oczekiwania kadry SCWEW i utwierdziły ją w przekonaniu, co do potrzeby ciągłości działań. Właściwie to specjaliści centrum funkcjonującego w Łodzi jednogłośnie wskazali na konieczność kontynuacji rozpoczętych zadań, ale także na ich umocowanie formalno-prawne w systemie oświaty:

- „mam nadzieję, że w czerwcu nie zakończy się ten projekt, bo będziemy dalej pracować, żebyśmy podnosili kompetencje tych pedagogów; liczę też na ocenę funkcjonalną, którą wprowadzamy”.
- „wiem, że nie mamy na dziś gwarancji ciągłości działania, nie jesteśmy w stanie przewidzieć, czy nastąpi ta ciągłość, która pokaże co dalej, jednak nie może tak być, że nauczyciel z tej szkoły (ogólnodostępnej) nie wie, czy dalej się będzie mógł czuć zaopiekowany; oczywiście wiele działań można rozwiązać współpracą nieformalną, ale system jest potrzebny”.
- „wypracowaliśmy takie mechanizmy, że absolutnie można je przenieść do innych szkół i nie wyobrażam sobie, żeby to się zakończyło; dziś mogę powiedzieć, że z początku byłam osobą, która bym powiedziała była w szkole anonimową, teraz po tym czasie projektowym w szkołach wiedzą kim jestem i dlaczego tutaj przyszedłam, dodatkowo między koordynatorami i nami nawiązała się pewnego rodzaju taka więź na poziomie pracy, że nie tylko wymieniamy się doświadczeniami związanymi z tymi działaniami, ale też innymi zakresami wsparcia z punktu widzenia dobrostanu nauczyciela”⁸⁴.

*A zatem, jak budować szkołę dla wszystkich uczniów wobec wyzwań, możliwości i barier? Nasze doświadczenia wskazują na istotną rolę zaangażowanego dyrektora, stwarzającego odpowiedni klimat szkoły. Bardzo ważni są również świadomi nauczyciele dbający o właściwą atmosferę zespołu klasowego, która umożliwia uczenie się empatii i solidarności, wzajemnego szacunku oraz umiejętności udzielania pomocy i wsparcia. Ogromny potencjał w tych działaniach ma dyrektor jako gospodarz odpowiadający za otwartą dla wszystkich i przyjazną przestrzeń w placówce*⁸⁵.

Wiesław Theiss tak ukazał ważną rolę socjalizacyjno-edukacyjną środowiska lokalnego w swojej książce pt. „Mała ojczyzna”. Według autora, środowisko lokalne jest grupą, wśród której kształtuje się tożsamość człowieka i grup społecznych. Jest to miejsce, gdzie

⁸⁴ Za publikacją SCWEW w Łodzi „SZKOŁA DLA KAŻDEGO – OD IDEI DO REALIZACJI Z DOŚWIADCZEŃ PIERWSZEGO ŁÓDZKIEGO SPECJALISTYCZNEGO CENTRUM WSPIERAJĄCEGO EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ” s. 182.

⁸⁵ Za publikacją SCWEW w Węgrowie „BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie” s. 13-14.

kultura i przeszłość łączą się. To wszystko sprawia, że człowiek „obecny i zakorzeniony w określonym miejscu i czasie” – powinien działać w środowisku, w którym przebywa, aby poprzez swoje uczestnictwo i zaangażowanie, zmieniać je i ulepszać.

Według autora, ważną rolę w środowisku społecznym odgrywa kształtowanie się więzi społecznych pomiędzy jej członkami. Bez tego, zbiorowość jest bierna i statyczna⁸⁶.

Skuteczność działań skoncentrowanych na konkretnym celu przynosi wymierne skutki, jeżeli są one realizowane w ścisłej współpracy, ukierunkowanej na realizację tej samej idei. (...) Aktywny udział instytucji, podmiotów działających w środowisku lokalnym w życiu szkoły, których działalność zwrócona jest na zwiększenie efektywności pracy, podnoszenie umiejętności i wiedzy uczących, przyczynia się do wzrostu potencjału placówek oraz staje się odpowiedzią na potrzeby wszystkich uczestników wsparcia. Istotne, aby działania prowadzone przez dane jednostki stały się zharmonizowane, skoordynowane na potrzeby współczesnej edukacji oraz różnych instytucji w taki sposób, by efektem była edukacja bez barier. (...) Dzięki dobrej współpracy odbiorców projektu idea edukacji włączającej stała się nadrzędnym celem, który przyświecał społeczności lokalnej w trakcie pilotażu, a który każdy uczestnik wsparcia chciałby kontynuować w przyszłości, co pokazuje, że wprowadzona koncepcja spotkała się z przychylnym nastawieniem wśród populacji⁸⁷.

Współpraca ośrodków działających na rzecz dzieci/uczniów z różnymi niepełnosprawnościami (np. SCWEW, OWIT) w środowisku lokalnym jest ważna, gdyż:

- Pozwala na wymianę informacji i poznanie regionalnych rozwiązań dotyczących wdrażania edukacji włączającej.
- Wpływa na poszerzenie katalogu wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami w regionie.
- Buduje poczucie bezpieczeństwa i właściwych relacji wszystkich zaangażowanych w ten proces osób.
- Pozwala na podejmowanie wspólnych działań i inicjatyw na rzecz wsparcia dzieci/uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi.
- Umożliwia uzyskanie wsparcia specjalistów, zakup sprzętu i pomocy dydaktycznych.

Do konkretnych zadań współpracy ośrodków należą:

- Wymiana informacji i doświadczeń na temat wdrażania edukacji włączającej, w tym dobrych praktyk z zakresu współpracy placówki specjalnej ze szkołami ogólnodostępnymi.

86 W. Theiss, *Mała ojczyzna*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001 s. 11.

87 Za publikacją SCWEW w Skarżysku-Kamiennej „Współpraca Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą oraz Ośrodka Wsparcia i Testów w Skarżysku – Kamiennej w ramach działań na rzecz edukacji włączającej”, s. 5-6.

- Utworzenie wypożyczalni sprzętu specjalistycznego, który może być wykorzystany w pracy z dziećmi i uczniami z niepełnosprawnościami.
- Prowadzenie konsultacji indywidualnych i grupowych dla nauczycieli, rodziców i osób z niepełnosprawnościami.
- Organizowanie szkoleń i warsztatów dla nauczycieli z zakresu edukacji włączającej i pracy z dziećmi i uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.
- Przyjmowanie wspólnych inicjatyw na rzecz integracji społecznej dzieci i uczniów z niepełnosprawnościami.
- Wspieranie przedszkoli i szkół ogólnodostępnych w zakupie sprzętu i pomocy dydaktycznych.

Współpraca ośrodków działających na rzecz dzieci/uczniów z różnymi niepełnosprawnościami w środowisku lokalnym jest ważną formą wsparcia edukacji włączającej. Dzięki współpracy możliwe jest tworzenie bardziej przyjaznego środowiska dla wszystkich dzieci i uczniów, w tym tych z niepełnosprawnościami.

Ważna jest współpraca między SCWEW-ami, zarówno działającymi przy różnych, jak i tych samych typach instytucji. Współpraca ta może przynieść wiele korzyści, w tym:

- Poszerzenie oddziaływania i odpowiedź na potrzeby różnych odbiorców.
- Wymiana doświadczeń i zacieśnienie współpracy między specjalistami.
- Dostęp szkół ogólnodostępnych do szerokiego wachlarza specjalistów.
- Zniwelowanie strat związanych z nieodpowiednią edukacją uczniów z niepełnosprawnościami.
- Zwiększenie liczby dzieci i młodzieży, które odniosły sukces edukacyjny i zawodowy.
- Współpraca powinna być realizowana w sposób stały lub do wyczerpania potrzeb.

Aby współpraca była skuteczna, potrzebne są:

- Zaangażowanie pracowników SCWEW.
- Budżet pozwalający opłacić specjalistów.
- Przestrzeń - platforma pozwalająca na sprawny kontakt pomiędzy SCWEW-ami.

Warto budować sieci współpracy. Sieć umożliwia kontakty, wymianę informacji i doświadczeń, a także wspólne działanie na rzecz osiągnięcia wspólnego celu. Oto kilka przydatnych wskazówek o co należy zadbać aby sieć współpracy była skuteczna:

- Zmotywowanego koordynatora, który będzie odpowiedzialny za prowadzenie sieci i motywowanie jej uczestników.
- Uczestników, którzy są zaangażowani i chcą współpracować.
- Dobór tematów do potrzeb i zainteresowań uczestników.
- Jakość wsparcia, które jest oferowane uczestnikom.

- Realizację działań zgodnie z ustalonym harmonogramem.
- Grupę wsparcia dla koordynatora.

Duże a nawet kluczowe znaczenie dla sieci będzie miało:

- Doświadczenie współpracy (nauczycieli i dyrekcji) pracy w sieciach.
- Osoba koordynatora, która potrafi poprowadzić sieć i zaangażować uczestników.
- Zdroworozsądkowe podejście do współpracy w ramach sieci – zbytne angażowanie odbiorców sieci może obniżyć skuteczność działań.

Sieć SCWEW może być formą doskonalenia nauczycieli, która opiera się na wzajemnym uczeniu się i współpracy. Celem sieci jest rozwiązanie wspólnego problemu, który dotyczy wszystkich uczestników sieci. Sieci wykorzystują różnorodne metody i formy uczenia się, które umożliwiają uczestnikom dzielenie się wiedzą i doświadczeniem, a także wspólną pracę nad wsparciem edukacyjnym dla uczniów o różnorodnych potrzebach.

Warto na tym etapie pamiętać czym jest grupa, zespół a czym sieć i że każda ma swoją charakterystykę i potrzeby.

Grupa wsparcia to nieformalna organizacja, w której członkowie udzielają sobie wzajemnie wsparcia, wymieniają informacjami, dzielą się swoimi trudnościami i znajdują zrozumienie.

Sieć współpracy może składać się z wielu grup wsparcia, które mogą wchodzić w różne interakcje między sobą. Na przykład można:

- Stworzyć grupę wsparcia w ramach sieci. W tym przypadku jej członkami mogliby być nauczyciele, rodzice, uczniowie lub inni uczestnicy sieci. Celem grupy wsparcia byłoby zapewnienie wsparcia emocjonalnego i informacyjnego osobom, które tego potrzebują, np. rodzicom w zakresie edukacji ich dzieci.
- Nawiązać współpracę między grupą wsparcia a siecią współpracy. W tym przypadku grupa wsparcia mogłaby współpracować z siecią w zakresie realizacji wspólnych celów i np. grupa wsparcia mogłaby udzielać wsparcia emocjonalnego i informacyjnego nauczycielom, którzy pracują z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.
- Nawiązać współpracę między grupami wsparcia. W tym przypadku grupy wsparcia mogłyby współpracować ze sobą w zakresie wymiany doświadczeń i informacji, np: grupy wsparcia dla osób z niepełnosprawnością mogłyby dzielić się informacjami na temat najlepszych praktyk promowania integracji i włączenia osób z niepełnosprawnością w społeczeństwo.

Oprócz grup wsparcia funkcjonujących w sieci współpracy funkcjonują zespoły a te mają często różne potrzeby związane np. z:

- realizacją zadań, czyli:

- » Jasny, realny cel - zespół musi wiedzieć, do czego dąży. Cel powinien być możliwy do osiągnięcia, ale jednocześnie ambitny.
- » Plan działań - zespół musi mieć jasny plan tego, jak osiągnie cel. Plan powinien być realistyczny i uwzględniać możliwości zespołu.
- » Przydział obowiązków - każdy członek zespołu musi mieć jasno określone zadania i odpowiedzialność.
- » Dostęp do informacji i zasobów - zespół musi mieć dostęp do informacji i zasobów niezbędnych do wykonania zadań.
- » Sposób podejmowania decyzji i realizacji zadań - zespół musi mieć jasne zasady podejmowania decyzji i realizacji zadań.
- budowaniem i utrzymaniem zespołu, czyli:
 - » Współpraca - członkowie zespołu muszą współpracować ze sobą, aby osiągnąć cel.
 - » Dobre relacje międzyludzkie - członkowie zespołu muszą darzyć się szacunkiem i akceptacją.
 - » Akceptacja i wsparcie - członkowie zespołu muszą czuć się akceptowani i wspierani przez innych.
- członkami zespołu, czyli:
 - » Potrzeba przynależności - członkowie zespołu chcą czuć się częścią grupy i być doceniani.
 - » Potrzeba osiągnięć - członkowie zespołu chcą osiągać sukcesy i czuć się wartościowi.
 - » Potrzeba władzy - członkowie zespołu chcą mieć wpływ na innych i kontrolować swoje otoczenie.

Podsumowując, aby edukacja włączająca była skuteczna, potrzebna jest zmiana podejścia do nauczania. Nauczyciele powinni być przygotowani do pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Szkoła powinna być miejscem, w którym wszyscy uczniowie mogą się uczyć i rozwijać. Aby takim miejscem była, miejscem, w którym każdy uczeń może się uczyć i rozwijać, potrzebni są zaangażowani nauczyciele, którzy są otwarci na zmiany i chcą się rozwijać. Nauczyciele powinni stale podnosić swoje kompetencje zawodowe i społeczne, aby umieć udzielić wsparcia uczniom o szczególnych potrzebach edukacyjnych.

W całej publikacji pojawiały się bezpośrednie wypowiedzi poszczególnych SCWEW, więc i teraz niech się wypowiedzą:

Po prawie dwóch latach współpracy ze SCWEW-em w Świdniku z całą pewnością można stwierdzić, że warto byłoby ją kontynuować. Każdego roku stajemy przed wyzwaniem związanym z problemami młodzieży o różnorodnych potrzebach edukacyjnych. Wsparcie

doświadczonych specjalistów na miejscu, po które można będzie sięgnąć zawsze, gdy pojawi się trudność, pozwoli na przygotowanie ucznia do jak najlepszego wejścia w dorosłość - w przyszłość⁸⁸.

Praca w SCWEW mobilizowała do odświeżenia przydatnej na co dzień wiedzy (np. z zakresu projektowania uniwersalnego). W myśl zasady, że ucząc innych najwięcej, sami się uczymy, działania podejmowane w SCWEW zachęcały do refleksji nie tylko nad podnoszeniem jakości edukacji włączającej ale również własnej pracy⁸⁹.

Niech podsumowaniem tego tematu będzie treść zaczerpnięta z publikacji SCWEW Ropczyce: „Zaszła zmiana, czyli poszerzenie świadomości o niepełnosprawnościach, włączenie jednostek przestrzeni publicznej i niepublicznej do aktywnego działania na rzecz osób ze zróżnicowanymi potrzebami. Dokonała się ona w ciągu ostatnich lat w świadomości społecznej, wśród nauczycieli i rodziców, a także osób postronnych- w dostrzeganiu, akceptacji, zrozumieniu i wsparciu osób ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi- widoczna jest także w edukacji dzieci, uczniów. Wpływ na te zmiany miało z pewnością przenikanie się polityki oświatowej organu prowadzącego, który służy w powiecie ropczycko-sędziszowskim wsparciem zarówno dla szkół, jak i społeczności lokalnej. Polityka oświatowa skłania się ku udoskonaleniu zarówno dostępności architektonicznej dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami jak i zasobów kadrowych będących wyspecjalizowanymi pracownikami oświaty. Zróżnicowane potrzeby to również osoby wybitnie uzdolnione, dlatego też organ prowadzący stara się systematycznie poszerzać finanse na prowadzenie zajęć dydaktycznych w ramach rozwijania talentów. Dlatego ważne jest aby na kształtowanie się edukacji, w tym edukacji włączającej, wpływ miały różne sektory przestrzeni życia społecznego. Mogą one wspierać edukację i pomóc się udoskonalać placówkom oświatowym, tak by harmonijny rozwój dziecka był kompletny, oparty o nowoczesne techniki nie tylko edukacji i dydaktyki, ale także, aby ów rozwój kształtował się w środowisku dostosowanym do jego potrzeb”.

I tego sobie życzymy w kontekście przyszłej współpracy w zakresie edukacji włączającej.

⁸⁸ Za publikacją SCWEW w Świdniku Nowe nie znaczy trudne!, s. 57.

⁸⁹ Za publikacją SCWEW w Częstochowie Planowanie, organizowanie i realizowanie wsparcia, czyli podejście procesowe w funkcjonowaniu Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Częstochowie, s. 60.

Bibliografia

- Bronfenbrennera U., Jachimczak B., *Inkluzivna edukacja z perspektywy teorii ekosystemom*, [w:] Lechta V. (red.), *Výchovný aspekt inkluzívnej edukácie a jeho dimenzie*, Bratysława: IRIS, 2012.
- Dobrowolska M., Czechowska Z., Majkowska J., *Wykorzystanie TIK w nauczaniu i uczeniu się uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Scenariusze lekcji*, ORE, 2018.
- Dubis M., *Współpraca: nauczyciel-uczeń-rodzic. Wymiary relacji wychowawczej i edukacyjnej*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, s. 151 (online, dostęp 18.09.2023).
- Fundacja Małopolska Izba Samorządowa, (b.r.), *Model funkcjonowania LOWE (Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji) w drugim etapie ich rozwoju w latach 2019–2023* (online, dostęp 18.09.2023).
- Grygier U., *Edukacja włączająca w aspekcie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i kształcenia specjalnego. Z doświadczeń szkoły*, ORE, 2019.
- Manville B., Ashkenas R., *Harvard Business Review. Podręcznik lidera*, Rebis, 2019.
- Model funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW)* ORE, 2021, s. 108, 109, 112.
- Model szkoły ćwiczeń*, ORE, 2016, [online, dostęp 18.09.2023].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych* (Dz.U., poz. 199 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych* (Dz.U., poz. 369).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2019 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz.U., poz. 1045).
- SCWEW w Bartoszytach, *Budowanie lokalnej sieci wsparcia nauczycieli i funkcjonowania placówek w duchu edukacji włączającej – z doświadczeń Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Bartoszytach*, s. 9, 10, 28-30, 33, 35.
- SCWEW w Białymstoku, *O oswojaniu inkluzji w rzeczywistości szkolnej – doświadczenia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Białymstoku*, s. 31-32.
- SCWEW w Brzegu Dolnym, *MOW jako SCWEW czyli o tym jak: wychowywać, współpracować, wskazywać drogę, wspierać, nie wykluczać i włączać... - dlaczego Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy jest odpowiednim miejscem dla Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą*, s. 11, 19.
- SCWEW w Bydgoszczy, *Działalność i rola Wypożyczalni Specjalistycznego Centrum Wspierania Edukacji Włączającej (SCWEW) w aspekcie nowych wyzwań oświatowych edukacji włączającej w bydgoskich szkołach i przedszkolach ogólnodostępnych*.

- SCWEW w Częstochowie, *Planowanie, organizowanie i realizowanie wsparcia, czyli podejście procesowe w funkcjonowaniu Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Częstochowie*, s. 60-62.
- SCWEW w Kaliszu, *Współpraca Specjalistycznego Centrum Edukacji Włączającej w Kaliszu ze środowiskiem lokalnym - wzajemne oddziaływanie i korzyści*, s. 27.
- SCWEW w Krakowie, *Zajęcia modelowe i ich rola we wspomaganiu pracy nauczycieli*, s. 16, 21.
- SCWEW w Lublinie, *Współpraca z koordynatorami SCWEW jako organizacja ucząca się*, s. 58.
- SCWEW w Łodzi, *SZKOŁA DLA KAŻDEGO – OD IDEI DO REALIZACJI Z DOŚWIADCZEŃ PIERWSZEGO ŁÓDZKIEGO SPECJALISTYCZNEGO CENTRUM WSPIERAJĄCEGO EDUKACJĘ WŁĄCZAJĄCĄ*, s. 97, 98, 102, 122, 181-182.
- SCWEW w Łomiankach, *Doświadczenia Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii nr 1 w Łomiankach jako baza dla działań SCWEW Łomianki, czyli o tym, jak włączać w Edukację Włączającą*.
- SCWEW w Nowym Dworze Gdańskim, *Nie sam cel, ale proces jest czymś wyjątkowym – wieloaspektowa działalność Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą na terenach wiejskich*, s. 22.
- SCWEW w Olsztynie, *Rola i znaczenie SCWEW w kreowaniu codzienności inkluzyjnej w przestrzeniach szkolnych*, s. 16, 67, 73.
- SCWEW w Podgłębokiu, *Redukcja czynników ryzyka wykluczenia społecznego dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym – wypracowane rozwiązania*, s. 19.
- SCWEW w Ropczycach, *Między organem prowadzącym a specjalistycznym centrum wspierającym edukację włączającą, czyli relacje międzysektorowe w obszarze realizacji działań na rzecz rozwoju edukacji*, s. 14, 15.
- SCWEW w Sieradzu, *Szkoła branżowa jako odbiorca wsparcia Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Sieradzu*, s. 39, 54, 58.
- SCWEW w Sieradzu, *Szkoła branżowa jako odbiorca wsparcia Specjalistycznego Centrum Wspierającego*.
- SCWEW w Skarżysku-Kamiennej, *Współpraca Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą oraz Ośrodka Wsparcia i Testów w Skarżysku-Kamiennej w ramach działań na rzecz edukacji włączającej*, s. 5-6, 19.
- SCWEW w Świdniku, *Nowe nie znaczy trudne!*, s. 24, 29, 57.
- SCWEW w Toruniu, *Nowoczesne technologie w pracy SCWEW od funkcjonowania wypożyczalni po pracę z grupą zróżnicowaną w szkole ogólnodostępnej*, s. 17-18.
- SCWEW w Węgrowie, *BUDOWANIE WSPÓŁPRACY Z DYREKTORAMI SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI Z UWZGLĘDNIENIEM WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO – doświadczenia SCWEW w Węgrowie*, s. 11, 13, 14, 20, 21, 22.

Theiss W., *Mała ojczyzna*, Żak, Warszawa, 2001, s. 11.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2023 r. poz. 900, 1672 i 1718)

Zadęcka E., *Edukacja włączająca w aspekcie organizacji pomocy psychologicznopedagogicznej i kształcenia specjalnego. Z doświadczeń poradni psychologicznopedagogicznej*, ORE, 2019.

